

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

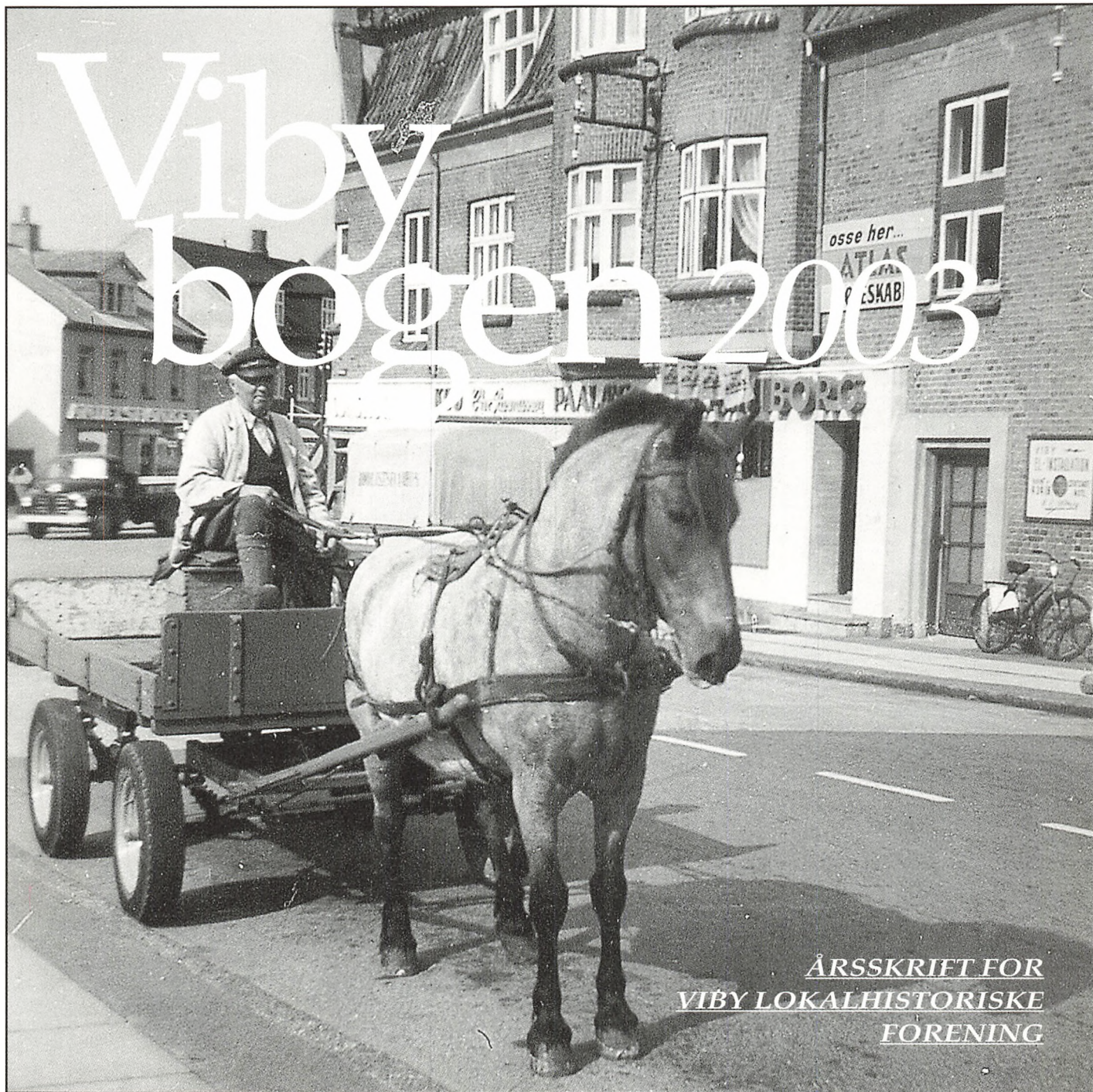
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Viby bogen 2003

ÅRSSKRIFT FOR
VIBY LOKALHISTORISKE
FORENING

Vibybogen 2003

udgivet af
Viby lokalhistoriske
Forening

Eget forlag, Viby J. 2003

Vibybogen 2003
årsskrift fra Viby lokalhistoriske Forening
14. årgang

Redaktion:
Tove Glud Rasmussen
Harry Bjørnbak

Redaktionens adresse:
Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170,
8260 Viby J.

Sats og layout:
HB Grafisk
Hasseltoften 62, 8361 Hasselager
Tlf. 86 28 13 21
Tryk: Kongsvang Bogtrykkeri A/S

Oplag: 800

ISSN: 0905-801X

Løssalgspris: 60 kr.

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Fotos:
Hvor intet andet er angivet, er billederne i
privat eje.

Forside:
Vibyvognmanden med hesten Musse.

MANGE af de artikler, der bringes i Vibybogen, er skrevet i anledning af en fødselsdag eller et jubilæum. I årbogen for 2002 var der således en stor artikel i anledning af Viby Elværks 90 års fødselsdag. I den artikel blev det omtalt, at værket i en lang årrække havde eneret på installationerne i Viby, men det blev også fortalt, at eneretten blev brudt i 1953. I denne årbog kommer den installatør, der brød eneretten, til orde med en artikel med overskriften "Uvelkommen i Viby". Også badeanstalten blev nævnt i artiklen om Viby Elværk i 2002, og en af brugerne fortæller i år sine erindringer herfra.

Også andre artikler i denne årbog er blevet til i anledning af jubilæer. Rosenvangskolen har haft 75 års jubilæum i år, og vi bringer en artikel skrevet af en af de mange elever, der har gået på skolen gennem årene. I 2004 er det 100 år siden, at FDB købte grund i Viby, og i den anledning bliver der afholdt en billedudstilling i salen på Viby Bibliotek i dagene 23. til 26. april 2004. Som opvarmning hertil indeholder Vibybogen to artikler, der omhandler dels fabrikkerne og dels centralafdelingen.

Alle har vi skoleerindringer, og Vibybogen i år rummer også erindringer fra en, der har været elev på Viby Skole. De to, der har skrevet deres erindringer i denne årbog, begyndte at gå i skole med fem års mellemrum, idet den ene begyndte skolen i 1938 og den anden i 1943. Førstnævnte har således gået i skole under besættelsen i fem år (3. til 7. klassetrin), mens sidstnævnte kun har gået i skole under besættelsen i to år (1. til 2. klasse). Selvom skoleerindringer altid vil være forskellige, er det slående, at erindringer om besættelsen fylder meget hos førstnævnte, men kun lige er nævnt hos sidstnævnte.

Artikler skrevet i en anden tid er altid interessant læsning, og tankevækkende er beretningen om branden på Kvindehjemmet Sichar, som også bringes i år. Sognerådsformand Jens Juul har i 1960'erne skrevet om Viby, et manuskript, der beror i Viby lokalhistoriske Samling. Herfra har vi gennem årene bragt flere artikler. I år således om Hovedvej 10 - Europavj 3.

Rigtig god fornøjelse med læsningen.

INDHOLDS- FORTEGNELSE:

<i>Svend Wiborg:</i> Uvelkommen i Viby	7
<i>Finn Zachariassen:</i> 40 år med badeanstalt i Viby.....	13
<i>Jørgen Bang Clausen:</i> Skolegang på Rosenvangskolen i 10 år	19
<i>Ole Linå Jørgensen:</i> FDBs fabrikker i Viby:.....	31
<i>Aage Vuust Pedersen:</i> FDBs Centralafdeling i Viby	37
<i>Avisartikel:</i> Kvindehjemmet "Sichar" i flammer	41
<i>Jens Juul:</i> Hovedvej 10 - Europavej 3	45
<i>Erik Hall:</i> Husker du vor skoletid.....	51
Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening...	59
Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling	60
Indholdsfortegnelse over tidligere årsskrifter.	62

Svend Wiborg

Uvelkommen i Viby

DET var i marts 1928 i Sønderjylland, i en landsby, som hedder Øster Lindet, jeg kom til verden. Her boede vi ikke ret længe, men flyttede til en anden landsby, Roager, som ligger 10 kilometer sydøst for Ribe i det vestlige Sønderjylland.

Vi havde et stort hus med 12 tønder land. Min far var købmand og kromand og slet ikke landmand, selv om han var født på en gård. Min mor var krokone, børneopdrager og alt, hvad der fulgte med denne titel,

Jeg har fem søstre, og jeg er næstældst i børneflokket. Som eneste dreng blandt fem piger var det altid nødvendigt, at jeg skulle vise, at jeg var en rigtig dreng i hele min opvækst.

Det var en dejlig barndom med skolegang i den lokale stråtekte skole de første tre år. Jeg havde ambitioner til noget mere, end jeg kunne lære i den stråtekte, for da jeg var ni år flyttede jeg til den private realskole i Skærbæk.

Det var en rigtig god sønderjydsk skole med ekstra tryk på det nationale, med sprog og Dannebrog i top.

Svend Wiborg fotograferet på sin 60 års fødselsdag.

*Bil midt på vejen, hvor Horsensvej løber ud i Vestre Kongevej:
Sådan parkerede Vibys politimester, når han skulle til
slagteren efter kød.*

Der var gode lærere, som jeg holdt meget af, især dem der havde undervisning i historie, geografi, fysik, regning, sløjd - og så var der gymnastikken. Om vinteren var det rene gymnastiktimer, og om sommeren gjaldt det fodbolden, der var de første to timer tre gange om ugen.

Før at komme til skolen var der en cykeltur på 14 kilometer, og vestenvinden var i reglen ikke særlig samarbejdsvillig. Vejen til skolen gik altid i et godt tempo, men hjemad var der ofte tid til at holde pause med tant og fjas og en pibe tobak eller en cigaret. Var vejret godt og venligt tog vi os ofte en svømmetur i åen.

I et par måneder om vinteren kunne vi køre med rutebilen på skolevejen. Efter skoletid gik vi om til rutebilens garager, hvor vi havde en tjans med at fylde gasgeneratoren med bølgebrænde og så få tændt op, så der blev brændstof til kørslen. Vi kørte også bilen hen til kontordøren, med små svinkeærinder lidt frem og lidt tilbage - hver chance skulle udnyttes.

Fritiden var jo det bedste i tilværelsen. Den var begrænset i hverdagen, men så var det jo med at nyde søndagene. Og de skulle gå med at tage på jagt med flitsbuen og slangebøssen. Vi kunne da ofte nedlægge en gråspurv eller en solsort...

Sommerens badeture gik til vadehavet ved Mandøvejen, det foregik på cykel, og der var omkring 15 kilometer dertil. Et par gange om sommeren var hele familien på badetur til Fanø eller Vejrs Strand. Rømø var ikke så tilgængelig på den tid, da Rømødæmningen først blev færdigbygget, efter at jeg var flyttet hjemmefra.

Den 9. april 1940 var en rigtig kedelig dag med alle de tyske flyvere og de fyldte biler med soldater i rasende fart op ad hovedvej 11.

Krigstiden blev en speciel tid, hvor vi havde tyskerne omkring os både hjemme og i skolen. Der var soldater indkvarteret alle vegne. Jeg hjalp ofte rutebilchaufføren, der tilhørte modstandsbevægelsen, med kureropgaver og med at uddele illegale blade og de flyveblade, jeg ofte fandt i store mængder.

Efter min realeksamen i juni måned 1944 begyndte min arbejdstid, og jeg fik flere opgaver derhjemme med havearbejde, feje og rive udenfor og vaske op. Det var på den tid ikke så almindeligt, at en dreng beskæftigede sig med sådanne sysler, men jeg måtte jo tjene lidt til føden. Endvidere hjalp jeg nogle landmænd med høsten, eller jeg hjalp til på møllen, som var vores nærmeste nabo.

Jeg ville gerne i lære som elektriker. Det var ikke så nemt at få en læreplads på den tid, men efter lidt tålmodighed lykkedes det at komme i lære den 15. marts 1945 i Bramminge - nu var jeg 17 år.

Læretiden var en dejlig tid med en flink mester med en god sans for arbejdet. Han havde en fin form for humor og en kammeratlig omgangstone.

Tre måneder efter min udlæring, havde jeg min el-installatøreksamen, som den yngste i landet.

Jeg manglede nu kun at arbejde som udlært svend i to år for at kunne få en autorisation - men først skulle jeg have min soldatertid overstået. Jeg blev indkaldt til garden til den 11.

november 1949. Det blev bare ikke sådan, for jeg ændrede beslutning og meldte mig til at blive uddannet som flyvemekaniker fra den 14. juli samme år.

Flyvemekaniker tiden afsluttede jeg den 14. juli 1950.

De næste tre år arbejdede jeg som elektriker hos en el-installatør i Varde. Det sidste år var jeg daglig leder af installationerne på den nye Varde Kaserne.

På KFUM-pensionatet fik jeg min daglige kost, og her fandt jeg min Nanna, som jeg blev gift med i marts 1953.

Nu var tiden snart til, at jeg skulle finde et sted at slå mig ned, så jeg kunne udnytte min installatøreksamen.

*Forretningen på
Holme Ringvej
148 fotograferet
julen 1969.*

*Motionshold efter gymnastikopvisning på Vestergårdsskolen.
Forreste række: Kaufeldt, Tage Ellemose Sørensen, Svend Wiborg
og Christian Olesen.
2. række: Hans Andersen, ubek., Erik Jensen, ubek.
3. række: Hans Højsgaard, ubek., Jens Agger, ubek.
Bageste række: Lederen Charles Lange og Knud Skjødt.*

Ved kollegiale sammentræf hørte jeg, at der ikke var autoriserede installatører i Viby. Jeg fik en ansøgning om en autorisation sendt til Viby Elektricitetsværk. Ansøgningen blev pure afvist, de ville ikke autorisere nogen.

Det var jeg ikke tilfreds med, og jeg undersøgte derfor landets love desangående. I love-
ne fandt jeg en paragraf, der beskrev, at der-
som et forsyningselskab afslår et andragende
om en autorisation, så kan sagen indankes for
ministeriet for offentlige arbejder - det gjorde
jeg.

Den 15. august 1953 havde jeg en statsauto-
risation til at drive el-installationsvirksomhed
under Viby Elektricitetsværks forsyningsom-
råde på betingelse af, at jeg ville bosætte mig i
forsyningsområdet.

Den 1. oktober var vi flyttet til Viby, hvor vi
havde fundet et værkstedslokale og et værelse
at bo på.

Det første møde med Viby Elektricitetsværk
var med bestyrer Sørensen og daglig leder,
Andresen, der forestod installationsafdelin-
gen. Mødet var ikke just i den hjerteligste
toneart, der kunne tænkes. Sørensen sagde
bl.a.: "Jeg vil ikke byde Dem velkommen, men
jeg vil håbe på et godt samarbejde".

Et lignende møde fandt sted en måneds tid
efter mødet på Elektricitetsværket. Denne
gang mødte jeg sognerådsformand Gunnar
Clausen, som jeg spurgte, om han ikke ville
anvise mig en lejlighed, for vore boligforhold
var meget dårlige. Clausen svarede: "Det kan
du ikke få, du skulle slet ikke have haft den
autorisation, den var der én af vore egne, der
skulle have haft."

Endvidere sagde Clausen: "Sørensen og jeg
rejste specielt til ministeriet for at få afgørelsen
omstødt".

Værkstedet var nu indrettet, en ny varevogn
blev købt, og efter den første annonce startede
vi arbejdet. Nanna fungerede som telefonpas-
ser, bogholder og regningsudskriver.

Inden længe fik vi ansat en lærling, og året
efter fik vi endnu en, og vi har i årenes løb i alt
udlært 26 lærlinge.

Det var mest reparationer og mindre udvi-
delser, vi startede med at udføre, men efter-
hånden blev det til en del enfamiliehuse. Der
dukkede også flere gode entrepriser op som
f.eks. et nyt vaskeri, som kom til at hedde Vibe

Vask, og så kom der én af de store: Vibyhallen. Indretningen af Varna Palæet var i samarbejde med den kendte arkitekt Verner Panton. Det var et ønskejob, og sidenhen kom der mange flere gode jobs.

I juni 1954 købte vi ejendommen Horsensvej 3, der nu hedder Holme Ringvej 148 - efter navneskiftet på gaderne i 1969. Her var der en ledig lejlighed, så her blev det til en god bolig. Vi havde også god brug for den, da vi jo havde fået vores første barn, en datter, i december 1953. Vore to drenge blev efterfølgende født i 58 og 59.

I 1954 fik vi en lejlighed ledig, her kunne vi indrette vores første butik med salg af belysninger, el-artikler og husholdningsapparater.

Butikken har vi udvidet flere gange. De stør-

ste udvidelser fandt sted i 1969 og i 1978. Sidstnævnte udvidelse var ekstraordinær med en hel etage på 100 kvadratmeter.

Boligforholdene blev efterhånden noget trange med tre store børn i ét værelse, så nu var tiden inde til at se efter et hus med plads.

Resultatet heraf blev, at vi købte grunden Kildevangs Allé 12. Vi byggede nyt hus og kunne flytte ind den 20. maj 1969. Her bor vi nu på 35. år i et stort hus uden hjemmeboende børn - de er for længst flyttet fra reden.

Vi har fulgt godt med i det daglige liv i Viby, med medlemskab i håndværkerforeningen og i den konservative vælgerforening. I de to foreninger har jeg været formand i 25 år hvert sted. Jeg var også involveret i Kongevejens sammenslutning, som administrerede vores

Vibyforretningernes modeshow på Hotel Merkur. Fra venstre: Cykelhandler Harry Buhl, manufakturhandler Lilholt, guldsmed Svend Erik Møller, blomsterhandler Axel Primdahl, damefrisør Zweidorf, herreekiperingshandler Jørgen Lønskov, elinstallatør Svend Wiborg og Lena Pedersen fra HP Radio.

dejlige flagallé, og jeg har været medlem af odd-fellow logen i 47 år.

Da alle vore børn har været spejdere, har vi fulgt dem med kørsel af bagage og af kammerater til de mange forskellige hytter i landsdelen. Her kan jeg nævne Ravnsø, Ryekold, Temnæs, Stjærhytten, Hinneruphytten, Toggerbo på Mols med flere.

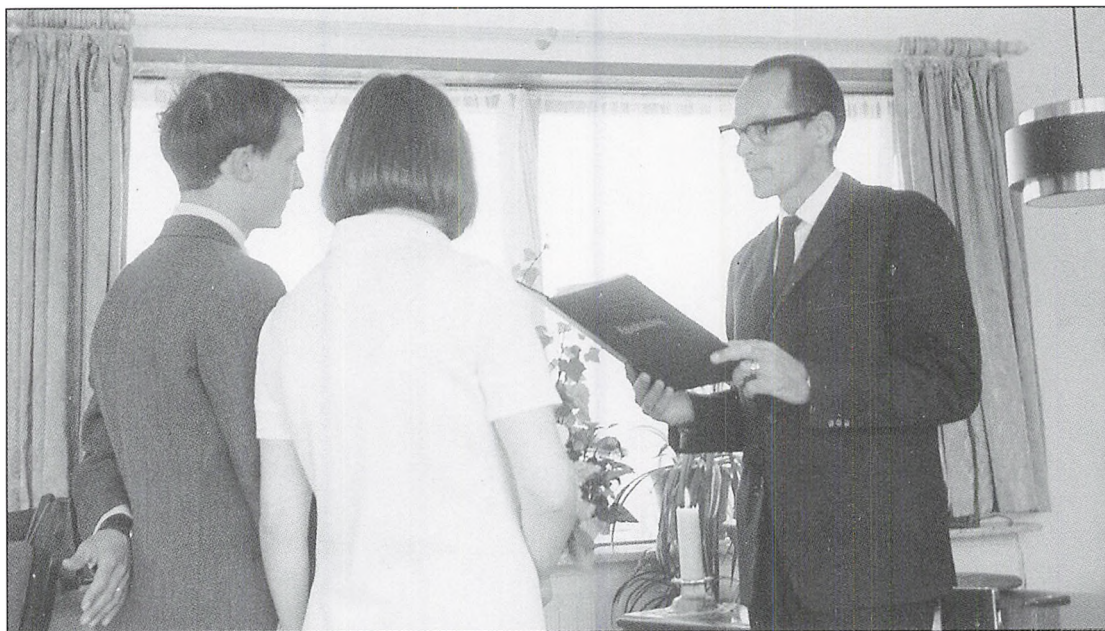
Efter farvehandler Jensen overtog jeg hvervet som sogne- og giftefoged. Til faget hørte også at være stævningsmand, og i en periode var der et job med at udstede hundetegn.

Som giftefoged var der ekstra mange pudsige episoder. Når de unge piger skulle giftes, skulle de oplyse, om de havde været gift før og hvor mange børn, de havde. Her var der engang en modig pige, der ville giftes med en grønslænder, der havde 21 børn.

Som hegnsynsformand havde jeg mange møder med naboer, som var kommet på kant med hinanden. Det kunne være om en hæk, der var for høj, eller én af parterne havde klippet hækken helt ned til basis.

Nu, hvor vi har afhændet forretningen, har vi mere tid til familieliv, havearbejde, og jeg har genoptaget gymnastikken og atletikken. Derudover svømmer jeg en gang om ugen mellem 600 og 800 meter inde på Ingerslev Svømmestadion.

Som det fremgår af det fortalte, har jeg haft et godt og varieret liv med mange spændende oplevelser, og jeg vil betegne mit liv som dejligt og indholdsrigt i de forløbne 75 år. Jeg vil nu se frem til at få endnu mange gode år med flere oplevelser.

*Svend Wiborg
som giftefoged*

Finn Zachariassen

40 år med badeanstalt i Viby

FRA 1928-1968 havde Viby kommune sin egen kommunale badeanstalt. Den lå på arealet, som i dag anvendes til parkering for besøgende til Viby Elværk og Viby Folkebibliotek. I fyrre år var den rammen om "de store badedage i Viby". Mine personlige relationer til badeanstalten er fra omkring 1953-1964.

Fremskridtet var årsag til både badeanstaltens åbning og lukning, hver på sin måde. Mange husker stadig hyggen, folkeviddet og den herlige følelse, når man nyvasket og i rent undertøj forlod badet og følte sig som født på ny.

Fra landsby til forstad

Omkring år 1900 boede der ikke mange mennesker i Viby Kommune. Byen var koncentreret omkring kirken og havde nærmest karakter af at være en landsby med adskillige omkringliggende landbrug.

En af de helt afgørende faktorer, som hurtigt ændrede Viby fra landsby til forstad til landets næststørste by, var etableringen af Andelselskabet Viby Elværk i 1912. Fra den ene dag til den anden blev det muligt at forsyne

både industri og private boliger i Viby og omegn med jævnstrøm.

Badeanstaltens historiske baggrund

Efter første verdenskrig og op gennem tyverne steg indbyggertallet i Viby Kommune betydeligt.

Midt i tyverne rundede indbyggertallet 5000 inkl. Kongsvang, Rosenvang, Viby Terp m.v. Kun de mest velbærgede rådede over faciliteter, som vi i dag kan betegne som badeværelser.

En plan om etablering af en kommunal badeanstalt var derfor ret så nærliggende, og argumenter som en højnelse af den almindelige hygiejne og en fremme af sundhedsstanden blev da også på lokalt politisk plan bragt frem i sognerådet.

Viby Sogneråd fik derfor i 1926 en aftale med det dengang 14 år gamle elværk. Rent teknisk havde det nemlig vist sig, at kølevandet fra værket kunne anvendes til opvarmning af vandet til den planlagte badeanstalt.

Aftalen gik ud på, at elektricitetsværket skulle opføre badeanstalten i tilknytning til elværket, som herefter skulle forrentes og af-

skrives over 25 år. Efter de 25 år skulle badeanstalten tilhøre elektricitetsselskabet, som dog skulle være villig til at indgå et nyt lejemål med kommunen, der iøvrigt skulle stå for driften og vedligeholdelsen.

Viby Kommunale Badeanstalt åbnede i foråret 1928, og dermed kunne alle borgere for rimelige penge få sig et varmt bad. Anlægsudgiften var i den tids prisniveau ca. 25.000 kr.

Besked tilbygning

Bygningen var ikke noget særligt. Den var opført i samme stil som elværkets maskinhal fra 1912, og rektangulær af form og med fladt tag. Indgangen var i gavlen ud mod den nuværende Skanderborgvej, og vinduerne i bygningen var meget små og højt placeret. Det var jo ikke meningen, at eventuelle nysgerrige

skulle falde for fristelsen til at kigge ind til de badende.

Badeanstalten lå mellem Viby Folkebibliotek og elværkets bygninger, hvor der i dag er parkeringsplads.

Indvendig var bygningen udnyttet til bristepunktet. Når man kom ind i badeanstalten, var der på venstre hånd to aflukkede baderum med et badekar i hvert rum. Man kunne gå ind og låse døren, mens man nød sit karbad. Til højre stod en bænk til de ventende, når alle bade faciliteterne var i brug. Lige frem til højre var der et lille "lukaf" til damen, som passede badeanstalten. Hun havde en luge ud til de ventende, så hun kunne uddele billetter og modtage betaling.

I forlængelse af dette "lukaf" var der bagud to brusekabiner med et forhæng. I den mod-

Viby Kommunes Badeanstalt

ved Elektricitetsværket.

Badetider:

Kvinder: Onsdag og Fredag fra Kl. 2—7 Eftermd.

Mænd: Torsdag og Lørdag „ „ 4—8 „

Søndag Formiddag fra Kl. 8—11.

Billetter: Karbad 50 Øre, Brusebad 30 Øre.

*Announce i
Kirkebladet fra
1932.*

satte side var der yderligt tilsvarende tre brusekabiner.

Ud over at sælge billetter hørte rengøring mellem hver badegæst med til badedamernes arbejde.

Når der i dag klages så meget over rengøringsstandarder på mange offentlige institutioner, kunne man have lært meget af at besøge badeanstalten i Viby. Der var rent, og det var længe før, at man i det fag begyndte at køre rundt med det meste af en kemisk fabrik og kunstige duftstoffer, når man skulle gøre rent.

annoncer fortæller historie

Ved at studere en annonce fra badeanstaltens første år får man et godt indtryk af, at tiden dengang var mere enkel også i forholdet mellem kønnene.

I 1932 var badetiderne for kvinder: onsdag og fredag fra kl. 2-7 eftermiddag. For mænd torsdag og lørdag fra kl. 4-8 eftermiddag samt søndag formiddag fra kl. 8-11. Det var altså før, vi begyndte at anvende alle døgnets 24 timer i angivelsen af klokkeslæt.

Det er også tydeligt, at det var mændene, der tegnede familierne. De disponerede over badeanstalten både lørdag og søndag, men det var jo også i en tid, hvor det var mændenes navne alene, der stod på dørskiltene. Prisen for et karbad var 50 øre og et brusebad kostede 30 øre.

annoncen var indrykket i Viby Kirkeblad nr. 21 fra 1932.

Udklip fra Viby Skatte- og adressebog 1954-55.

Krigs-, rationerings- og efterkrigstid

Op gennem trediverne steg badeanstaltens besøgstal støt og roligt, men stort set under hele krigen var badeanstalten lukket, fordi elværket ikke kunne skaffe olie. I den periode købte elværket al sin strøm i Århus, og når værket produktionsapparat ikke var i drift, var det heller ikke muligt at opretholde driften af badeanstalten.

I efteråret 1945 kom badeanstalten atter delvis i gang. I første omgang tre dage om ugen, men da Handelsministeriet i februar 1946 ophævede elektricitetsrationeringen, vendte elværket tilbage til en mere normal forsyningssituation. Det betød, at badeanstalten åbnede alle ugens dage undtagen mandage. Tirsdage, onsdage og søndage dog kun i 3 timer, mens de "store badedage" naturligt nok var placeret fredag med 7 timer og lørdag med 10 timer.

VIBY KOMMUNALE BADEANSTALT

er åben til følgende tider:

	Damer	Herrer		Damer	Herrer
Tirsdag	15—18		Fredag	15—19	10—12
Onsdag		17—20	Lørdag	9—12	13—20
Torsdag	13—16	17—19	Søndag		9—12

Billetpriser:
Brusebad 30 øre
Karbad 75 øre

Billetpriser:
Brusebad 50 øre
Karbad 1,50 kr.

**Børn over 12 år betaler
fuld Takst**

Ved samtidig køb af 10
billetter gives 20 pCt. rabat

Rabatbilletter kan
benyttes alle badedage

Der vælges ikke billetter i den sidste halve time før
badeanstaltens lukketid
Der udleveres ikke sæbe eller håndklæde på badeanstalten

Badeanstaltens storhedstid

En annonce i Viby Skatte- og Adressebog 1954/55 fortæller, at badeanstaltens brugere ikke længere betegnedes som kvinder og mænd. Nu var de damer og herrer. Prisen for et karbad var 1,50 kr., mens man for 50 øre kunne få et brusebad. Tirsdag, onsdag og torsdag kostede et karbad dog kun 75 øre og en tur under bruseren 30 øre. Børn over 12 år regnedes for voksne og måtte betale fuld takst. Man må formode, at de også fra samme alder måtte indordne sig under den skarpe kønsadskillelse, som blev praktiseret på badeanstalten.

Damer og herrer benyttede aldrig badeanstalten samtidig, selvom badningen foregik i enten aflåste rum eller i separate kabiner med forhæng, så man ikke var udsat beskuelse. Damerne havde efterhånden opnået ret til at bade på lørdage fra kl. 9-12, men der var så lagt en enkelt time ind som pause inden herrenes badetid fra kl. 13 -20.

Badeanstalten havde langt de fleste brugere i tiåret fra først i halvtredserne til først i treserne. Efter 1965 og de følgende to år faldt antallet af badegæster fra 6000 solgte billetter årligt til kun 4800.

Flere og flere af de mange villaer fik efterhånden indrettet badeværelser. Det samme gjaldt arbejdspladserne, hvor det blev muligt at skifte tøj og få sig et bad, inden fyraften.

Den største bygherre af lejligheder lokalt gennem årene var Arbejdernes Andelsboligforening i Viby, som senere fik navnet Viby Andelsboligforening.

Da foreningen i 1950 opførte et nyt byggeri på Øster Allé, indgik indretning af badeværel-

ser i de enkelte lejligheder for første gang i et af boligforeningens boligkomplekser.

Det var ved den lejlighed, at der fra borgerlig side i Viby Sogneråd faldt en bemærkning om, at det da var for galt, at arbejderne nu skulle have badeværelser i deres lejligheder - ak ja!

Færre og færre fik herefter behov for at bade uden for hjemmet, hvilket betød, at behovet for en kommunal badeanstalt i Viby var svindende.

Ventebænken og folkeviddet

I badeanstaltens bedste år kunne man ikke regne med at få tildelt bademulighed med det samme, når man ankom. Forudbestilling eksisterede ikke. Var der fyldt, måtte man tage plads på ventebænken inden for døren til højre. På bænken var der plads til fem, seks personer alt efter drøjde. Var den også fyldt, og det hændte ofte, så måtte man stå op, indtil det blev muligt at avancere til en bænkeplads.

Ventetiden var imidlertid ikke uinteressant, for på bænken fik snakken og sladderer frit løb, for i Viby kendte alle næsten alle på den tid.

Hvem der nu var kæreste med hvem. Rygter om utroskab, og henvisninger til Viby Skatte- og Adressebog, som på tryk afslørede, hvad den enkelte borger skulle betale i skat i indeværende regnskabsår. Disse bøger skabte ofte mere forargelse end et pornografisk skrift.

Men ellers var emnerne alt fra "Gud Konge og Fædreland" til tidens helte, som f.eks. Kap-tajn Carlsen med sit skæve skib, sportshelte som løberen Gunner Nielsen og tennisspilleren Kurt Nielsen og mange andre.

Mærkværdigvis var den til enhver tid siddende regering også dengang uduelig. Skatterne alt for høje og priser, der bare steg og steg. Folkeviddet blomstrede som altid.

Professor Thorkil Kristensen, som i flere perioder var landets finansminister i skiftende regeringer af borgerlig observans, fik tilnavnet "Thorkil Livrem". Dermed havde badeanstaltens brugere også et ansigt at sætte på syndebukken, når livremmen måtte forsynes med et ekstra hul indad for at få balance i det personlige regnskab, om end handlingen kun var symbolsk billedsprog.

Jeg husker en episode fra disse år, hvor jeg var flittig bruger af badeanstalten. En helt

nybagt handelselev indfandt sig på badeanstalten. Alle brusere var optaget, flere sad på ventebænken, men der var et ledigt karbad, som var tre gange dyrere end et brusebad. Med en noget overlegen attitude vendt i retning mod ventebænken forlangte ungersvenden et karbad.

En rum tid efter kom han ud fra baderummet, som han efterlod indhyllet i blålig røg. Da han passerede bænken, tog han en cigarestump ud af munden og fyrede følgende bemærkning af til de ventende: - Må jeg ønske de herrer en behagelig aften.

En af de ventende var en af kommunens vejarbejdere, som i øvrigt var kendt af gud og

*Viby Kommunale
Badeanstalt
ca. 1960.*

hvermand. Han var den eneste, der havde en øjeblikkelig kommentar til situationen. Og den lød kort og godt: - Snothvalp.

Men ellers forlod de nyvaskede og nykæmmede som regel badeanstalten vetilpasse med kvikke bemærkninger som for eksempel: - Så vi klar til nattens gerninger, eller nu kan tøserne bare komme an. Selvsikkerheden var tilsyneladende steget i takt med renselsesprocessen, så man kan ikke sige andet, end at besøg på Viby Kommunale Badeanstalt var både velgørende og fornøjeligt.

Uundgåelig lukning

Efter 1965 faldt besøgstallet på badeanstalten yderligere, og alle var efterhånden klar over, at en lukning af badeanstalten snart kunne blive en realitet.

På Viby Sogneråds møde 16. maj 1967 var et af punkterne på dagsordenen en forespørgsel fra Viby Elværk, som gik ud på, om værket kunne regne med, at badeanstalten skulle nedlægges samtidig med en større omprofilering af tilkørselsforholdene til elværket. Sognerådets byplanudvalg indstillede til sognerådet, at forespørgslen blev besvaret bekræftende.

Badeanstalten lukkede i 1968, og efter fyrrer år i folkets tjeneste blev bygningen nedrevet.

Sognerådsformand Arne Petersen skulle ved den lejlighed have udtalt: - Der er næppe nogen i denne by, som vil savne den badeanstalt.

Arne Petersen mente selvfølgelig, at lukningen var en følge af fremskridtet, forbedrede boligstandarder og en lettere hverdag for mange familier.

Men mange husker stadig de hyggelige afslappende stunder på ventebænken, endnu før ordet stress indgik i daglig tale, og hvor synspunkterne fik frit løb om, hvad der rørte sig lokalt og globalt.

Ved kommunalreformen i 1970 blev Viby Kommune opslugt af den nye storkommune, som vi kender i dag.

Viby Sogneråd nåede hermed selv inden da at lukke den badeanstalt, som den så fremsynet havde åbnet i 1928 til gavn for borgerne, men sidegevinsten, det sociale element, kunne fremskridtet ikke erstatte.

Jørgen Bang Clausen

Skolegang på Rosenvangskolen i 10 år

I Rosenvangskolens jubilæumshefte i anledning af skolens 75-årsdag i dette år havde jeg et indlæg kaldet "Erindringsglimt fra 1930- og 40erne" Det følgende er en mere omfattende fortælling om mit liv på skolen 1938-1948.

De første år

Født på 1. sal i huset på Rosenvangsallé 45 i mine bedsteforældres hus kunne jeg som helt lille fra gavlvinduerne se selve skolen og den nyere bygning med gymnastiksal, sløjdløkke og pedelbolig. Mine ældre søstre gik der allerede, mens mit første indtryk af et klasselokale var i april 1937 ved den obligatoriske koppevaccination. Samme år flyttede vi til Hans Tausensvej i Viby, og så måtte jeg året efter begynde i 1. klasse med over 1 km gang til skole. Cykel var der ikke mange børn, der havde dengang.

De første år i de helt små klasser var uden det større pres om udenadslære, som senere kom med bl.a. kongerækker. Dog skulle vi lære salmevers og blev hørt i dem. Det var ikke lykkedes for min mor og søstre at få lært mig at læse inden skolegangen, hvilket bekymrede dem. Jeg lærte dog meget hurtigt at

læse i første klasse og blev snart storforbruger af bøger.

Meget strenge vintre kendetegnede de følgende år med iskolde rum om morgenen før optænding i kaminen, isskorper på vinduerne og vask i køkkenet efter tur. De økonomiske begrænsninger og senere rationeringer som følge af udbruddet af 2. verdenskrig i september 1939 og den tyske besættelse af Danmark i april 1940 forværrede den i forvejen ringe komfort. Mørkelægning af alle vinduer var en gene, og belysningen i rummene var ringe med svage pærer. Ingen boliger havde isolering af vægge og kun få dobbeltvinduer, og på den tid boede familier stort set på under halvdelen af den plads, der er til rådighed i dag. At få sit eget værelse var en nærmest utænkelig tanke. Mange fik det aldrig. Lektielæsning måtte foregå, hvor der var mest ro.

At gå til skole om vinteren kunne være en besværlig tur med tykt islag, så vi måtte undertiden kravle dele af vejen eller gå forsigtigt med uldne sokker over fedtlæderstøvlerne.

Men skolens lokaler var altid lune, når vi kom frem. Trods rationering blev der skaffet brændsel. Efter morgen-salmesangen til orgel-

4. real B 1947/48

1. række: Elly Hornbæk, Kitty Mathiesen, Bente Larsen, Annelise Hansen, Else Clausen, Ulle Eriksen, Eva Dalgaard
2. række: H. Rasborg, Knud Aage Madsen, Max Hansen, Anna Sørensen, Jytte Trebbien, Helle Mandrup Madsen, Birgit Jensen, Kirsten Mathiesen, Kurt L. Andersen, Jørgen Schmidt Nielsen, Henning Breiner.
3. række: Mogens V. Christensen, Kaj Dalsgaard, Jørgen Clausen, Jørgen Rosendahl, Knud Wærum, Egon Frausing, Peder Pedersen, Steen Christensen.

spil i stueetagens gangareal spredtes vi til vore klasser. Der var en underforstået stram disciplin, hvor vi stod op ved siden af bænkene med den skrå bordplade, til læreren/læreren kom ind og gav os lov til at sidde. Hvisken imellem elever blev der omgående slået ned på, og der blev holdt øje med, om vi alle fulgte undervisningen.

Besættelsen

Igenem det meste af min skoletid var der krig, og især de 5 år med tysk besættelse kom til at præge alt i samfundet - også skolegangen.

Tidlig morgen 9. april 1940 var min far ved at barbere sig i køkkenet, og jeg var lige stået op, da en mærkelig, rumlende lyd fyldte luften omkring os. Vi løb sammen ud på gaden og så grupper af tyske transportfly i lav højde følge jernbanen, der skiller Rosenvang og Viby.

I skolen var der efter 1. time et meget langt lærermøde, hvorefter vi fik besked på at gå hjem den dag. Det betød, at jeg sammen med nogle andre drenge kunne se den første hærkolonne gøre holdt på Kongevejen, før den fortsatte mod Århus. Der sad tyske soldater i dårligt syede uniformer i mandskabsvogne på larvefødder mellem stabsvogne og lastbiler med kanoner på slæb. Gaden var som blæst for voksne, der sikkert indendørs iagttog det truende sceneri med afsky.

På Rosenvangskolen skulle der som alle andre steder laves sikringsrum, så alle kunne komme i nogenlunde sikkerhed, når sirenerne varslede luftalarm. Et lille stykke foran hovedindgangen blev der bygget en stor trækasse

fyldt med sandsække, hvorefter det var slut med at gå ind i klasseorden. Skolekøkkenets vinduer blev lukket udenfor med rendestene stablet oven på hinanden på den flade led. Det så ikke kønt ud og kunne kun sikre mod bombesplinler, men selvfølgelig ikke mod fuldtræffere.

Senere blev vi klar over, at næsten alle luftalarmer kom om natten, hvor vi var hjemme i endnu ringere bombeskjul. Der blev holdt en prøvealarm for at teste, hvor hurtigt vi kunne komme i sikkerhed, men jeg husker ikke, om vi nogensinde kom til at bruge skolens kælder under en rigtig luftalarm. Det oplevede vi dog senere i vor tid i Viby Skole.

Den umiddelbare krigsindflydelse på vor skolegang var ikke stor i begyndelsen. Senere kom de engelske bombemaskiner hyppigere om natten under overflyvning til og fra Tyskland. Det betød mange timers ophold i kældre eller korridorer, og man kom søvngig til skole den følgende dag. Der var over 150 luftalarmer i Århusområdet under hele besættelsen.

I klasselokalet

Som nævnt opretholdtes en streng disciplin, som kun løsnedes lidt mere i de større klasser. Til gengæld hørte vi så igen og igen først om kravene til vor viden, hvis vi ville i realklassen, og senere hvor gode vi skulle være for at få en brugelig præliminæreksamen. Den sidste var i høj grad baseret på udenadslære, så vi blev terpet igenem det omfattende stof, der kunne synes helt uoverskueligt til tider.

På den tid var skoleugen på 6 dage fra mandag til lørdag, så efter 6. klasse var vi i den 4-årige realskole virkelig hængt godt op med

hjemmearbejde som stile, skriftlige geometriopgaver og mange sider med historie og geografi. Fra 1. real fik vi engelsk og tysk i 2. realklasse.

Det sidste fandt en del af os lidt meningsløst, for da vi startede undervisningen i foråret 1945, stod det helt klart, at Tyskland var tæt på sammenbrud, og med den indstilling, vi i vor naivitet havde til alt tysk, antog nogle af os, at selve sproget ville gå til grunde i nederlaget. Det skete selvfølgelig ikke. Vores tysklærer var selveste skoleinspektør Regnar Pedersen.

Som det oftest er tilfældet, husker man bedst de usædvanlige begivenheder i klassen fremfor den ofte monotone læring.

Vor klasse prøvede at plage nye vikarer ligesom alle andre klasser. De helt unge blandt dem kunne blive udsat for meget støjende adfærd og "praktical jokes", der kunne være grove. Vand i en beholder på den let åbnede dør var et kendt trick fra børnebøger, men det turde vi kun afprøve på hinanden.

Engang var der en fræk kammerat, der havde fået fat i en kunstig lort lavet af gips. Den anbragte han på vikarens stol, men den blev opdaget, før han satte sig. Vi var solidariske, uanset mange af os ikke gik ind for den platte spøg, så selv efter langvarige forhør faldt der ingen tilståelse, og trusler om at tilkalde skoleinspektøren bed ikke på os.

Vi lærte efterhånden, hvad vore faste lærere kunne tage som morskab, og hvor grænsen for det uacceptable lå.

En lidt ældre nyuddannet lærer, der havde skiftet et tidligere arbejdsliv ud, blev vores klasselærer i realskolen, og hans dundertale til

os allerede i første time gjorde det klart, at her skulle vi bare makke ret. Engang holdt han et forhør, der varede en hel time, fordi den forreste bænk ved døren var blevet skubbet lidt skævt, da vi styrtede ind i klassen. Faktisk anede vi ikke, hvem der havde gjort det, men vi måtte høre på grimme beskyldninger om fejhed gentagne gange, og sluttruslen var, at vi nu var kommet bagud i undervisningen, så der skulle arbejdes hårdere,

Vi fik en slags hævn over ham senere, da han var blevet så betaget af en bog om fysiknobelpristageren Madame Curie, at der skulle bruges 15-20 minutter af flere dansktimer på hans oplæsning fra bogen. Mange af os havde i forvejen hørt om hende og kendte den rigtige udtale af navnet. Derfor blev det et problem at holde masken, når han mange gange sagde Madame Ku-ri-e med tryk på første stavelse. At komme til at grine kunne have udløst en alvorlig krise, så i hvert fald al min koncentration blev brugt til at holde ansigtet i tilpas alvorlige folder.

En enkelt ny lærers ankomst til skolen i Viby-årene viste vejen frem i læringen. Ham havde vi til naturhistorie og drengene til gymnastik, og han var enestående ved at have autoritet og få respekt uden at true. Til naturhistorietimeme fik vi udleveret plancher med de dyr eller planter, som vi skulle kende, og blev anvist en metode til at bruge illustrationerne, så vi altid kunne sige noget om dem. Han sagde oven i købet, at vi ikke behøvede at læse på lektien mere end én gang hjemme og ikke skulle lære noget udenad. Det var nye toner i et terpemiljø, men vi klarede os godt i hans fag.

Udpluk af de spørgsmål, eleverne blev udsat for til optagelsesprøven til 1. real (6. klasse) i 1939. (Det var før lommeregneren var opfundet.....!)

Læreren var selvfølgelig Svend Aage Rasmussen, som få år senere blev skoledirektør for hele Århus skolevæsen.

Ved skoleårets begyndelse kom den spændende time, hvor store stabler af bøger til brug i det kommende år lå på katederet. Især i de tidlige klasser var der mange helt nye med stive bind og fine hvide blade, og det var en god fornemmelse at få dem i hånden. Der blev ofret penge på os i en ellers fattig tid. Som følge af den langsomme nedslidning af alt under besættelsen kom vi senere til at få udleveret flere og flere brugte bøger med ansats til æselører og gulnede blade.

Vi havde mange gymnastiktimer, hvor vi om sommeren spillede boldspil eller dyrkede lettere atletik på skolens bane. Om vinteren var der almindelig gymnastik og spring over hesten. I de tidlige år skulle vi begynde med at gå rundt i salen og synge:

Det er så godt at ha' ryggen ret
og ho'det løftet og gangen let,
så går vi så frit gennem verden.

Den helt store begejstring indtraf, når vi fik lov til at lege "sørøverleg" hele timen med klatring i tove og balancering på bom.

I de første år af besættelsen var der tit indsamling i klasserne af penge til køb af mad - især havregryn - til norske børn, som havde en langt nøjsommere tid under den tyske besættelse. Vi gav gerne af vore sparsomme lomme penge.

Sangtimerne i det øverste lokale under taget

Optagelsesprøven

til 1. Realklasse 1939.

I

$17 \text{ km } 4 \text{ m} + 31 \text{ km} \div 28 \text{ km } 59 \text{ m} + 462 \text{ m} \div 6 \text{ km } 41 \text{ m} + 8 \text{ km } 27 \text{ m} \div 518 \text{ m}.$

Skriv Resultatet som Decimalbrøk med benævnelsen: km.

II

a) $785,93 \div 237,509 + 31,07 =$

b) $2344,6 : 100 : 1,9 =$

III

$48^{11/12} + 176^{5/6} \div 215^{17/18} =$

Divider Resultatet med $14^{17/24}$.

IV

Pølsevognen paa Bispetorvet kørte en dag ud med 200 Pølser og 200 Rundstykker. - Da Salget om Natten blev gjort op, var der 34 Pølser og 21 Rundstykker tilbage.

a) Hvor mange Pølser og hvor mange Rundstykker var solgt? Pølserne koster 25 Øre og Rundstykkerne 5 Øre pr. Stk.

b) Hvor mange penge var der solgt for ialt?

Pølsemanden fik selv 1/5 af Beløbet.

c) Hvor meget var det?

udviklede sig tit til en ren farce, når de 10-11-års drenge på de bageste bænkerækker sang forkerte og frække tekster til ellers opbyggelige sange. Lærer Willesen spillede til på violinen uden større virtuositet, men når pigerne foran sænkede tonelejet - enten fordi de ikke kunne synge for grin eller af angst for konsekvenserne - gik teksten rent igennem, og så vankede der slag med buen eller selve violinen, der så gik ud af stemning.

Engang ramte violinens bund en hovedskal så hårdt, at stolen faldt af, og den ophidsede lærer måtte bruge dejlig lang tid til at stemme helt fra bunden. Slagene ramte i flæng og gjorde kun sjældent ondt.

Frikvarter

Der er ingen tvivl om, at frikvartererne som nu var det mest populære ved skolegangen for de fleste.

I de yngste klasser gik pigerne i rundkreds med hinanden i hånden, mens de sang: Her er ringen, lad den vandre, bort fra mig og til de andre.....

Det endte med, at den ene pige, der stod i midten af kredsen, skulle vælge mellem to muligheder, efter at en drengs navn var sagt: Hop så højt du elsker ham - ellers sæt dig ned og skam! De fleste var for blufærdige til at hoppe.

I indhugget ved gymnastiksalen sad mange og spillede om nipsenåle på bænkene eller direkte på asfalten, når vejret var til det. Det var sommetider store, dyre nåle med fugleho-veder i kulørt glas, der skiftede ejer, men man kunne også spille bare for spillets skyld, hvis man aftalte det først.

Hønseringe var det helt store i 1940ernes begyndelse, og de blev kastet imod en port eller en mur. Den almindelige regel var, at den, der kom nærmest mur eller port vandt de kastede ringe.

I ly af spillene kunne det ske, at en eller flere modige drenge fra en større klasse smuttede ud for at gå til bageren på den anden side af Rosenvangs Allé, men risikoen for at blive set fra lærerværelset var stor, og de blev jævnlig

taget ved tilbagekomsten og fik den sædvanlige straf: En lussing eller en svedetime.

Nogle større drenge kastede tennisbolde til hinanden over jo længere afstand jo bedre, og enkelte virtuoser kunne endda løbe rundt mellem andre i gården, mens de spillede sammen. Sjipning fandt næsten altid sted. Der var nogle, der sjippede om kap, og andre der sprang ind og ud af et langt tov. Sommetider var der hele grupper, mens tovet blev svinget i forskellige hastigheder. Yo-Yo-er var der også mange, der var virkelig gode til at lave tricks med.

I læskuret spillede nogle af drengene et spil, der blev kaldt "pille ud". Når bolden blev nikket forbi murens forsvarere, var den eller de pillet ud, som ikke stoppede den lille, hårde bold før den ramte muren.

Fra de ældre klasser gik små kliker og "slyngveninder" tur rundt i gården imellem de spillende uden at komme i vejen for dem. Slagsmål var en risikabel affære for de deltagende, der begge kunne ende ved muren til almindelig udstilling eller modtage den obligate lussing.

Det var meget sjældent, at nogle var så tåbelige, og slagsbrodertyper ventede derfor til det aftalte møde efter skoletid, hvor der jævnligt var blodige næser. Det var dog noget, der først fandt sted i vor tid i Viby Skole, for borgerne i Rosenvang var generelt stærkt imod at se drenge tæve løs på hinanden og fik derfor stoppet kombattanterne.

Afstraffelse

Pludselig ringede gårdvagten med den store klokke til venstre for indgangen, og det sjove

var ovre. Den klokke havde jeg allerede i 2. klasse fået et dårligt forhold til.

På alle årstider før besættelsen stillede klasserne før timen op på gårdspladsen foran hovedindgangen. De stod to og to i række med de små elever nærmest gymnastiksalen. Indgangen startede med 4. real helt til venstre.

En sommerdag i 1939 stod vi 7-8-årige som sædvanlig klar til at gå ind, da min sidekammerat, der var noget af et problembarn og i dag ville have været i specialklasse, begyndte at snakke og råbe lige ud i luften, mens han vred sig uroligt. Jeg tog fat i hans ene arm for at få ham til at stå stille, da jeg ud af øjenkrogen så vores mest frygtede gårdvagt komme farende bagfra mod os med et af vrede for-

trukket ansigt. Han havde kraftigt sort hår og buskede øjenbryn og synet fik mig til at ryste.

Uden et ord trak han os begge ved håret ud af rækken og skubbede og løftede os frem til indgangens 1. trappetrin, hvorfra han kastede os ind til muren under den store klokke.

Jeg var forrest, og mit hovede ramte den så hårdt, at den ringede. Derefter forsvandt alt en tid for mig. Da jeg lidt efter kunne se som gennem en tåge, kunne jeg høre, at sidekammeraten stadig snakkede højt, mærke, at jeg havde tisset ned ad benene, og at klasserne var begyndt indvandringen i dyb stilhed. Alle passerede ganske tæt på os, men de så væk eller ligeud, som om de ikke ville vide, hvad der var sket for øjnene af dem.

Rosenvangskolen
1940.

Da alle var gået ind, må vi have fået besked på selv at gå op i klassen, men det husker jeg ikke. Hjemme fortalte min storesøster senere, hvad der var sket. Næste dag havde min far en alvorlig samtale med læreren, og han rørte aldrig mig mere, men ellers skete der ham ikke noget for mishandlingen.

Rosenvangskolen var en moderne skole både i sin indretning og funktion. Spanskrør fandtes ikke og elever blev heller ikke sendt til inspektørens kontor for andet end verbale påmindelser - aldrig til korporlig straf. Det vidste vi, men vi var ikke beskyttede mod enkelte læreres personlige opfattelse af overtrædelser af regler og følgende korporlig afstraffelse.

Med ovenstående oplevelse var min uskyld under resten af skolegangen meget håndfast fjernet. Der bestod altid en risiko for at få en lussing for selv en mønsterelev som mig.

Det vil nok kun være yderst få af den datidige lærerstab, der ikke af og til har smækket en elev en lussing. Selv afholdte lærere gjorde det, og jeg husker, hvordan klassens drenge vistnok i vinteren 1942-43 var gået ind i skolebygningen i et frikvarter. Vi havde været i skolebad timen før og brød os ikke om, at det våde hår blev til istappe i frostluften. Skolebadningen i gymnastiksalens baderum var et gode i en varmerationeringstid. Uanset om der var bruse/karbad eller ej i hjemmene - kun få havde - fik vi elever regelmæssigt en gang vask ved i hold at blive sendt skiftevis under den varme og kolde bruser.

Alle vi syndere fik af senere skoleinspektør Niels Chr. Hansen standardtilbuddet: En svedetime eller en lussing. Der var ingen tvivl. Vi stillede op på en række i gården og fik en

smældende lussing, efter han havde taget handsken af. Det blev nærmest opfattet som en udmærkelse og lærerens store popularitet forblev intakt.

At skulle tilbringe en lang, uvirksom time i en sen klassesstime efter normal skolegang, var der ikke nogen, der brød sig om. Lussingen sved, men man slap for at tale om, hvorfor man kom en time senere hjem.

Det nationale

Foruden salmer, som vi skulle lære en del af i de tidlige klasser, blev der i de år sunget utroligt mange nyere sange, der handlede om nationen Danmark, Dannebrog og vort trofaste tilhørsforhold til det danske folk med de dybe rødder i en stor fortid. Sangene var velskrevne og melodierne den tids ørehængere.

Mange af de mest sungne var direkte antityske. Først gradvis begyndte vi at forstå baggrunden i det dybe trauma, nederlaget til Bismarcks Preussen i 1864 havde givet med tabet af hertugdømmerne og en grænse til Kongeåen syd for Kolding, bag hvilken mange danskere ufrivilligt var blevet tyske. Deres unge mænds tvungne deltagelse i 1. verdenskrig på tysk side blev indprentet os såvel som glæden ved Genforeningen i 1920. Det var sket kun ca 20 år tidligere, og for ofrene i krigen var der jo netop i nærheden et nyt, stort monument i Mindeparken med navnene på de over 4000 faldne sønderjyder. Det var også stedet for den Alsang, der samlede store skarer i de første år af besættelsen. Det nationale tilhørsforhold havde en stor og indiskutabel plads i vor skolegang.

Mange af vi små skolebørn var tidligt poli-

tisk velorienterede eller i hvert fald antitysk indstillede. Så meget som børn kan blive det, når forældrene forsøger at holde ens tanker væk fra de ubehagelige konsekvenser af en fremmed besættelse.

"Pas din skole" lød det tit. Ting skete imidlertid lige for øjnene af os, og vi fornemmede de ældres frustration over forholdene, der blev værre og værre efter nogle få gode år i slutningen af 1930'erne med gradvis fremgang.

Det værste for mange af os var den indskrænkning i bevægelsesfriheden, som vi blev pålagt som følge af de urolige tider. Med lange arbejdsdage for fædre og flere børn at se efter for mødre, lykkedes det os alligevel at slippe væk til steder, der var strengt forbudte -

f. eks. Århus havn, hvor vi kunne se de tyske transportskibe under spærreballoner laste forsyninger før turen til Norge med soldater eller materiel.

Vi håbede inderligt, at de ville blive sænket med mand og mus. Det er nok svært at forstå i dag, men den tids regime var uden sammenligning med det Tyskland, vi kender i dag. Vi var besatte, og de var fjenden.

Engang gik 3 af os drenge snøftende hjem fra skole, fordi vi lige havde fået at vide, at en hel eskadrille engelske bombemaskiner var blevet skudt ned under et hasarderet angreb på Ålborg flyveplads. Englænderne var vore ubetingede helte.

På jernbanen, der gik lige gennem kommu-

*Pigtråd omkring
Rosenvangskolen
1945.*

nen, så vi reservedele som flyvinger på godsvogne samt kanoner, last- og stabsvogne, og især mod slutningen lazarettog med hundredevis af sårede i hvide forbindinger liggende i køjer over hinanden i tre lag. Togene gik tit i stå op ad bakken mod Hasselager, så vi kunne stå ved viadukten ved Grundtvigsvej og studere indholdet.

I frikvartererne var en del af den private undervisning at lære hinanden smædesange om besættelsesmagten eller nazi-ledelsen, så med Royal Airforce farver i hue eller trøje kunne vi sammen skråle:

Hamburg, Bremen og Berlin
er en rygende ruin,
når man ser det hele sådan lidt foroven.

Ved viadukten lå på Vibysiden en tysk barak, hvor vi skulle forbi bevogtningsmandskabet. Vi holdt vores mund under passagen, for vi frygtede, hvad de kunne finde på ved en provokation. De var helt klart ikke oplagt til "morsomme" tekster om deres pårørendes mulige skæbne i "Das Reich", hvor bombardementer havde jævnet store dele af byerne med jorden.

Vi går i "eksil"

Som mange andre skolebygninger led Rosenvangskolen den tort at blive inddraget til kaserne af den tyske værnemagt i sommeren 1943. Vi måtte nu gå i formiddags/eftermiddagsskift med Vibybørnene i deres Røde og Hvide skole.

Vor viden om Viby stammede mest fra jævnlige besøg hos skoletandlæge Selma Thomsen i den gule bygning med Apoteket og fra den modtagelse Rosenvangskolens elever engang

fik på vej til en skoleudflugt til Pinds Mølle.

Da den lange kolonne marcherede via Grundtvigsvej ind i Viby og drejede til højre ad Rørdamsvej, var der her forsamlet et stort antal Vibybørn og unge, der modtog os med talekor og tilråb baseret på det nedladende "Rosenkål". Vi blev regnet for at være afkom af det borgerlige Rosenvang og derfor indbildske og finere end børnene i den overvejende arbejderbydel. Lokalpatriotismen var stor.

Vort modsvar til "Rosenkål" var det mere tamme "Vi-kål" men også mere udfordrende udtryk, som lærerne prøvede at dysse ned, så vi kunne komme helskindede frem til Hammelbanestationen på Damgårdsvej. Faktisk var mange af de ældre elever fra selve Viby, og vi var flere, der boede på Vibysiden af jernbanen og derfor var "rigtige Vi-kål", men det talte ikke. Den usynlige grænse var trukket.

Vi havde nu det problem, at vi skulle gå i skiftehold med vore uvenner, for vi kunne jo ikke undgå at mødes omkring kl. 12. Det viste sig dog, at der ikke var større problemer, og mod mig var der kun et enkelt udslag af aggression: En Vibydræng tog en vinterdag med flere glidebaner lige udenfor den Røde skoles indgang tilløb, da jeg kom ud af skolen med min taske under armen. Han gav mig så hårdt et skub i ryggen, at jeg gled 5-6 meter i vild fart, før banen stoppede brat, og jeg slog en forlæns saltomortale med tasken under armen og landede på min højre arm.

En time senere gik jeg efter endt skolegang hjem, hvor min storesøster afviste mine smerter som lillebror-pylreri. Først efter en søvnløs nat, hvor håndleddet voksede til dobbelt tykkelse, dæmrede det for min mor. Hun tog mig

til læge Christensen, som ruskede i armen og diagnosticerede på højden af mine skrig, at spolebenet var brækket. Så blev armen lagt i gips med fingrene fri, så jeg næste dag igen kunne skrive i skolen efter en hel dags pjæk.

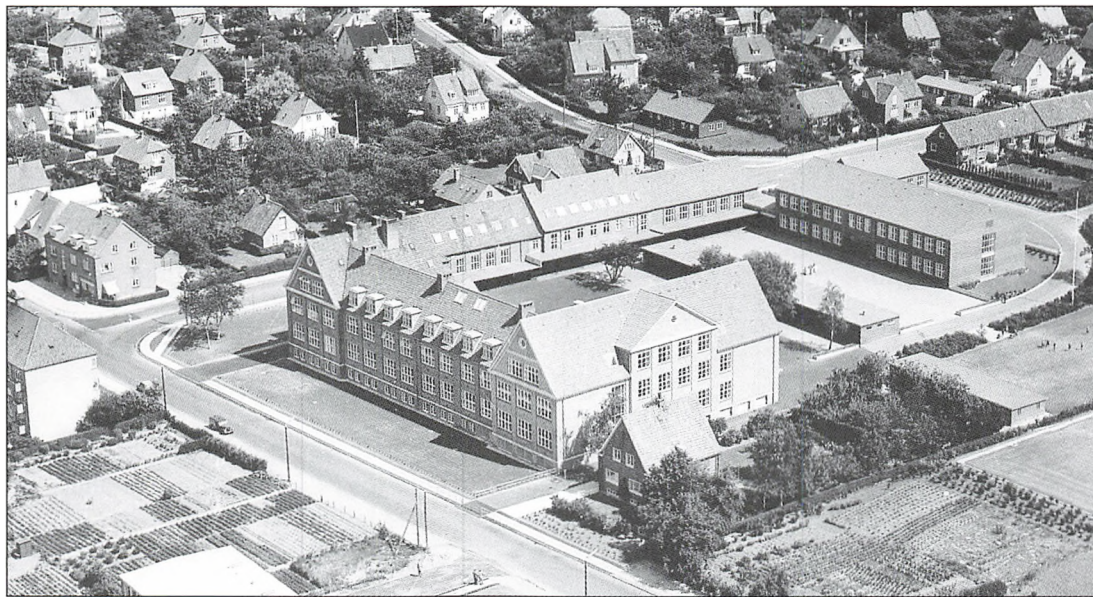
En grå og blæsende sommermorgen startede vi engelskundervisning med lærer Ankjærø i Den Hvide Skole i et lokale mod skolegården. Dansk radio var under tysk censur, så vi vidste på forhånd ikke noget. Da Ankjærø kom lidt forsinket ind i klassen, kunne han derfor som den første bringe os nyheden om De Allierede styrkers invasion på Normandiets strand den 6. juni 1944.

Læreren havde selvfølgelig hørt engelsk radio, som netop havde meddelt det ventede angreb. Han talte længe og med mange pauser om den historiske betydning af det slag, der nu rasede.

Jeg var specielt imponeret af hans åbne tale. I besættelsesårene var man forsigtig med, hvad man sagde til hvem, for selv om der kun var få, der ville rapportere nedsættende udtalelser om tyskerne eller glorificerende ord om især Churchill og englænderne, så kunne det gå galt.

Min meget naive og stærkt religiøse bedstemor havde tidligt på året haft besøg i Rosenvangs Allé 45 af nogle søstre med tilknytning til samme trosretning. Hun havde til dem fortalt, at tyskerne på Rosenvangskolen havde mishandlet fangne frihedskæmpere - hvilket nok mest var et af de mange rygter, tiden var fyldt med - og til søstrenes oprevne fortælling om likvideringen af en navngiven stikker få dage forinden, sagde hun: "Det var da godt de skød ham, for han var jo en skidt fyr"

Hun vidste ikke, at stikkeren var fætter til

*Rosenvangskolen
efter udvidelsen
i 1957.*

søstrene, som omgående anmeldte det hele til politiet. Bedstemor fik besøg af 2 kriminalbetjente, der udsatte hende for et timelangt forhør på grundlag af hendes mindre kristelige udtalelser. Vi fik aldrig ud af den 66-årige, hvad der var blevet sagt, men hun slap med en advarsel.

Jeg var tit på besøg i mit gamle hjem og så soldaterne fra vor skole passere Rosenvangs Allé til den taktfaste rytme af deres forhadte marchsange.

Springet fra 6. klasse til realskolen fandt sted under "udlændigheden" i Viby Skole. Efter en prøve blev vi sorteret i egnede eller uegnede, og dér måtte vi sige farvel til nogle grædefærdige klassekammerater. Kort efter blev vor reducerede klasse udvidet med Vibybørn, som på den måde kan siges at have haft en hjemmefordel i den ny 1. real,

Ved den tyske kapitulation i maj 1945 rømmede soldaterne skolen. Desværre blev den i et halvt års tid derefter anvendt til flygtningelejr for nogle af de mange tyske flygtninge, som krigen havde sendt til Danmark, men i januar 1946 kunne vi efter en istandsættelse vende tilbage.

Travle år før eksamen

Vi havde nu 2 år tilbage til at lære det omfattende eksamenspensum. Det var i præliminærskolens sidste år, for mellemskoleordningen var allerede på vej ind.

Tiden havde ændret sig meget på de få år, vi havde været skoleelever. Besættelsestiden havde givet mange af os stærke oplevelser, og vi var nok blevet tidligere modnet end både foregående og senere skolehold.

Det sammenhold, der fandtes under vor fælles lektielæsning i små grupper, ophørte efter eksamen, og efter nogle år, hvor vi stadig kunne mødes ved elevforeningsarrangementer, gled det ud for de fleste. Dog har der hele tiden været enkelte, der jævnligt så hinanden.

Siden har der været jubilæumssammenkomster ved flere lejligheder. Sidste gang ved 50-års jubilæet i 1998, hvor vi først var gæster på den nu meget større skole og senere fejrede dagen sammen. Der var ikke så meget snak imellem os om lærere og lærerinder, men en enkelt morsomhed fra den tid blev dog repetet. Den drejede sig om lærerens gravsten, på hvilken der med en noget uheldig formulering stod:

Et varmt hjerte og to travle hænder er holdt op at slå.

Det er heldigvis for dagens skolebørn en meget forældet gravskrift, men de fleste af os havde oplevet mere end det varme hjertes slag. Måske var der også blandt lærerkræfterne dengang en stærk frustration over tidens usikre forhold, der igen medførte en kortere lunte hos mange. Det kunne der være kommet et studieprojekt ud af, men det har ingen af os gennemført.

Ved samme lejlighed sang vi et par gange skolens feriesang. Dens lyse, optimistiske toner rummer al den lethed og samhørighed, som Rosenvangskolen stod for trods enkelte disharmonier. Vi havde kendt både forfatteren, lærerinde Benny Jakobsen, og komponisten, lærer Edsen Johansen, kaldet Bette-Jos.

Må den sang overleve til mindst det næste store jubilæum i 2028.

Ole Linå Jørgensen

FDBs fabrikker i Viby

Til årsmøde i 1960

Der stod fem brugsmedhjælpere på jernbaneperronen i Fåborg. Klokken var henad fem en lørdag eftermiddag sidst i maj 1960. Statsbanernes særtogsanmeldelse, der ellers indeholdt oplysninger om enhver detalje i deres rejse over Odense til Krydderimøllen på FDBs Fabrikker i Viby, indeholdt desværre ingen oplysninger om vejret.

I Odense skulle de møde 300 kolleger fra Sjælland, som kom i et særtog på ti store bogievogne, hvoraf en var dansevogn. Flere brugsmedhjælpere skulle støde til i Tommerup, Middelfart, Fredericia, Vejle og Horsens, så der til sidst kom omkring 450 medhjælpere i toget.

To andre særtog var startet i Hjørring og Esbjerg og var ligeledes på vej mod Viby J., hvor der week-enden over skulle være stort Brugsforenings Medhjælperforeningsstævne for omkring 900 deltagere.

Mellem kl. 21 og 22 ankom togene til FDBs krydderimølle i Viby, og de glade festedeltagere steg ud til modtagelse kl. 22 af direktøren for FDBs fabrikker i Viby, P. Grønborg, hvorefter der var fest med dans, orangeade- og pølsebar til kl. 00.30.

Med omkring 2000 brugsforeninger rundt i landet som medlemmer af FDB og som trofa-

ste aftagere af fabrikkernes produkter var FDBs fabrikker på toppen af deres glansperiode.

Starten på FDBs egenproduktion

Der var tre hovedsynspunkter, der lå til grund, da FDB omkring år 1900 begyndte egenproduktion. Først skulle der være så stor afsætning af en vare, at det kunne betale sig at fremstille den selv. Dernæst lagde man vægt på selv at fremstille varer, hvis sammensætning vanskeligt lod sig kontrollere. Men væsentligst var tendensen til karteldannelser over for FDB.

FDBs første egenvirksomhed var et kaffebrænderi, der blev oprettet i Kolding i 1897. I år 1900 blev der ligeledes i Kolding oprettet en chokoladefabrik og bolchefabrik.

Allerede i 1901 kom endnu en ny fabrik, nemlig tobaksfabrikken i Esbjerg, som en følge af karteldannelse inden for den etablerede tobaksfabrikation rettet mod FDB og brugsforeningerne. Svaret kom prompte fra FDB, som købte en idriftværende tobaksfabrik i Esbjerg.

Den stigende omsætning i FDB fremkaldte hurtigt ønsker om egenproduktion af flere varer, og i 1904 blev der truffet principbeslutning om at købe et areal til en større virksomhed med gode muligheder for at udvide. Plad-

sen blev fundet i Viby, hvor FDB købte $3\frac{3}{4}$ tønder land af gårdejer Jacob Rasmussen, Viby Kongsgård, for 9.000 kr. Siden blev arealet udvidet adskillige gange. I Viby kunne der via Odderbanen skaffes transport ud i verden både ad jernbanerne og med skibene over Århus havn. Desuden kom fabrikkerne til at ligge i nærheden af en af FDBs store afdelinger.

Starten i Viby

De største varearter, som FDB måtte købe ude, var reb (bl.a. store mængder høstbindegarn) og sæbe, så det blev fabrikker til fremstilling af disse to varer, der først blev bygget i Viby. Byggeriet var færdigt i 1905, men maskinerne til fremstilling af reb kom forsinkede frem som følge af strejke i Tyskland.

Produktionen i Viby kom rigtig i gang i 1906.

FDBs produktionsvirksomhed ekspanderede i de følgende år rundt i landet. Margarine var også en vare med stor omsætning, så FDB havde gennem flere år overvejet muligheden af at oprette egen margarinefabrik. I 1912 havde man kapital til at bygge en fabrik. Desuden mente man at kunne mestre opgaven, og det blev besluttet at bygge en margarinefabrik i Viby. Produktionen her startede den 15. februar 1913.

De indkøbte arealer i Viby blev relativt hurtigt bebygget ved stadige udvidelser og fornyelser af eksisterende produktionslinjer og tilkomst af nye. Da brugsmedhjælperne var til stævne i 1960, omfattede Viby fabrikkerne produktion af reb, en kemisk-teknisk fabrik, margarinefabrik, sæbefabrik og krydderimølle. Sæbefabrikken havde i 1948 startet produk-

*Hovedindgangen
til fabrikken
fotograferet i
1984.*

tion af syntetiske vaskemidler ud over den traditionelle sæbeproduktion.

I mellemtiden havde fabrikkerne også omfattet hørskætteriet Linum, som blev opført i 1941. Hørskætteriets opgave var at bøde på landets tekstilmangel under besættelsen og som biprodukt levere blå til rebfabrikken, som var afskåret fra tilførsel af hamp og sisal. Et andet biprodukt var linolie. Under normale forhold var der ikke basis for produktion af hør herhjemme, så produktionen blev i 1956 flyttet til Brasilien, og Krydderimøllen kunne flytte ud fra Vesterbro Torv midt i Århus i 1958 til de tomme lokaler i Viby.

Senere kom Salatfabrikken til i 1964 på den tiloversblevne plads i margarinefabrikken, som havde fået nye og mindre pladskrævende maskiner.

Konkurrence udefra

Op igennem tredserne og halvferdserne begyndte supermarkederne at brede sig i de større byer, og konkurrencen blev mærkbar for FDB. Det blev klart for FDBs ledelse, at fællesforeningens egne fabrikker var blevet for små til at klare sig mod konkurrenternes stadig større opkøb og sammenslutning af ens virksomheder. Som modvægt indgik FDB i 1976 med Kemisk-Teknisk Fabrik i det i 1966 oprettede fællesnordiske Nordtend. Den nordiske specialisering blev dog kun gennemført halvhjertet, og Kemisk-Teknisk Fabrik kom tilbage til FDB i 1980.

Viby fabrikkerne fortsatte endnu en halv snes år uden væsentlige investeringer eller ændringer, indtil FDBs repræsentantskab den 16. juni 1989 vedtog at sælge stort set hele

FDBs produktionsanlæg med et årligt salg på ca. 2,5 mia kr. og 1.500 medarbejdere og fremover ligesom de konkurrerende supermarkeder købe sine varer hos de store producenter. FDB havde da omkring en tredjedel af detailsalget i Danmark.

Viby fabrikkerne blev derefter solgt enkeltvis. Enkelte blev flyttet; men de fleste blev afviklet, og som den sidste lukkede margarinefabrikken den 12. marts 1993. Den var i oktober året før blevet solgt til Unilever, der straks begyndte at flytte produktionen til sin fabrik i Sønderborg.

Fabrikkerne og omgivelser

FDBs fabrikker fik stor betydning først for Odderbanen, hvis station i Viby ikke var lagt der af hensyn til byen, men hovedsagelig fordi Odderbanen her blev tilsluttet Statsbanen, på hvis spor Oddertoget kørte det sidste stykke vej ind til Århus. Denne ordning varede til 1917, da Odderbanen fik eget spor en del af vejen. Da FDBs fabrikker startede, steg både passagertallet og godsmængden på Viby Station hurtigt.

Viby Terp udviklede sig fra en lille samling gårde og huse til et lille selvstændigt samfund med villaer til fabrikkernes arbejdere og efter læbælterestriktionernes ophævelse i 1903 tilhørende småhandlende.

Fra Viby Station slog Odderbanen oprindeligt et slag mod øst for at forløbe nogle hundrede meter øst for og parallelt med Statsbanen for så atter at slå et slag denne gang mod vest for i en bue næsten at tangere Statsbanen ved nuværende Rosenhøj trinbræt, inden Odderbanen fortsatte mod Tranbjerg. FDBs fabrikker

Oversigt over de mange fabrikkers placering på grunden i Viby.

lå i mange år udelukkende øst for Odderbanen; men den nye Kraftcentral og senere Linum kom til at ligge vest for Odderbanen, hvilket efterhånden gjorde det til en noget besværlig arbejdsplads, så efter gensidig overenskomst mellem Odderbanen og FDB flyttede Odderbanen i 1948 sit spor ud parallelt med Statsbanen. Desuden byggede FDB en ny station til Odderbanen. Denne blev taget i brug i 1956, da broerne over Gammel Horsens landevej var bygget.

PS.: Vore venner fra Fåborg kom hjem igen søndag aften kl. 22 efter en begivenhedsrig week-end og formentlig imponerede over, hvad deres brugsforening gennem medlemskab af FDB formåede.

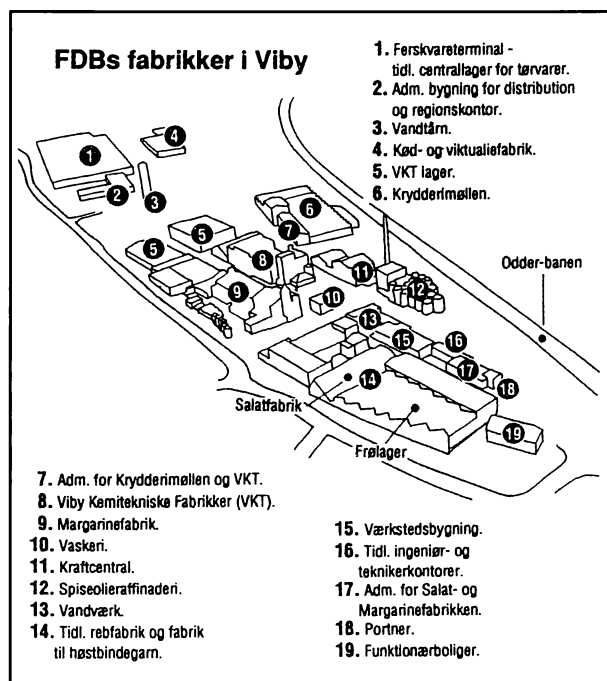
Fakta om Viby fabrikkerne:

Antal beskæftigede i januar 1907: 35.
Antal beskæftigede i januar 1910: 82.
Antal beskæftigede i januar 1914: 154 (margarinefabrikken er startet).
Antal beskæftigede i juni 1920: 255.
Antal beskæftigede i august 1939: 461.
Antal beskæftigede i august 1942: 340.
Antal beskæftigede i juni 1989: godt 500.

Fakta om de enkelte fabrikker:

Kraftcentralen:

Opført 1905. Ny kraftcentral vest for Odderbanen 1926. Ophørt 1993.

Rebfabrikken:

Opført 1905, produktion fra 1906. Lukket midlertidigt 1917-18 (1. verdenskrig). Ny rebfabrik 1939/40 efter brand. Produktion af høstbindegarn ophørt ca. 1975. Rebfabrikken ophørt 1979.

Produktion i 1937: 2.700.000 kg reb.

Heraf var 1.700.000 kg høstbindegarn. (ca. 17,5% af landets forbrug)

Produktion af høstbindegarn 1960: 3.500.000 kg (ca. 33,5% af landets forbrug).

Produktion af baler-twine til eksport 1960: 2.500.000 kg.

Sæbefabrikken:

Opført 1905, produktion fra 1906. 1934-35 Vaskepulverproduktion overført fra Kemisk-Teknisk Fabrik Viby. Fra 1948 produktion af syntetisk vaskepulver. Sæbefabrikken blev i 1970 slået sammen med Kemisk-Teknisk Fabrik Viby - se nedenfor. Produktion i 1939: 6.500.000 kg. (ca. 17,5% af landets forbrug).

Kemisk-Teknisk fabrik:

Opført 1905, produktion fra 1906. 1976-80 svenskejet selskab Nordtend. Fra 1980 Viby Kemisk-Teknisk Fabrik. Solgt 1. oktober 1990 til NOPA (Nordisk Parfumerivarefabrik A/S) - fabrikken havde da ca. 135 ansatte. Produktion af kulør i 1960: ca. 210.000 kg. Produktion af flydende sennep i 1960: ca. 200.000 kg.

Margarinefabrikken:

Produktion fra 1913. 1917-18 tillige marmeladeproduktion (1. verdenskrig). Margarineproduktionen midlertidigt indstillet fra 1941 til 1945(?). I stedet fremstilledes marmelade. Solgt til Unilever i oktober 1992. Fabrikken blev lukket 12. marts 1993 som den sidste af fabrikkerne. Margarinefabrikken havde ved lukningen ca. 50 ansatte. Produktion 1914: godt 4.500.000 kg. Produktion 1928: knap 11.800.000 kg. Produktion 1939: 20.330.000 kg. (ca. 1/4 af landets forbrug). Produktion 1960: 15.800.000 kg. (ca. 1/4 af landets forbrug).

Linum Hørskætter:

Oprettet 1941. Flyttet til Brasilien 1956.

Salatfabrikken:

Udskilt af Kemisk-Teknisk Fabrik Viby i 1964. Solgt 1991 til Danisco (Bähnke).

Raffinaderiet:

Oprettet 1966. Nedlagt 1990 og solgt til Mexico.

Krydderimøllen:

Oprettet i 1902 i Århus. I 1958 flyttet til Viby fra Vesterbro Torv, da der blev ledige lokaler efter Linums flytning til Brasilien. Solgt til P. Baunsgaard A/S 15. juli 1990. Ved salget var der ca. 50 ansatte.

Centralafdelingen og vandtårnet:

Opført 1960.

Kød- og Viktualieafdeling:

Opført 1962. FDB indgik i 1987 i et snævert samarbejde med Royal Dane-Quality med hovedsæde i Herning. 1. januar 1992 indgik Royal Dane-Quality i en fusion med Vestjyske Slagterier. FDB mistede sin indflydelse på slagteriet, og afdelingen i Viby lukkede kort efter. Ved salget til Royal Dane-Quality havde Viby afdelingen ca. 250 ansatte og ved fusionen i 1992 ca. 230.

TELEFON
AARHUS 4 20 00

TELEGR.-ADR.
„EFDEBEFA“ AARHUS

FÆLLESFORENINGEN FOR DANMARKS BRUGSFORENINGER

VIBY · JYLLAND

Fabrikker for margariner, sølsøls, hestebindegarn og kemisk-tekniske artikler

FDB's brevpapir fra 1960 udstråler en ro og værdighed, som er en stor virksomheds kendetegn.

KILDER:

A. Axelsen Drejer (red.): Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger 1896-1946. København 1946.

Mogens Bendixsen: Slagteri i Herning i 100 år, Herning 1990.

Kell Elgstrøm og Lise Kongsgård: Vibyfabrikkerne. Et fabrikssamfunds udvikling og særpræg gennem tiderne. København 1993

Jørgen Fink: FDB's fabrikker - pioner i Storårhus (i Ib Gejl red.: De skabte Århus - anden samling.)

Ole Linå Jørgensen: "Jernbaner i Viby" i Vibybogen 2000, Årsskrift for Viby lokalhistoriske Forening.

August F. Schmidt: Viby Sogns Historie I, Viby 1942.

Frede Truelsen: Træk af Viby fabrikkernes historie, (i Fællesnyt for Viby Fabrikken 75 år 1906 - 1981).

Herning Folkeblad 7. januar 1992.

Jyllands-Posten 16. juni 1989.

Jyllands-Posten 29. juni 1990.

Jyllands-Posten 22. august 1990.

Jyllands-Posten 13. marts 1993.

Odderbanens arkiv. Læg Dansk Brugsmedhjælperforenings stævne i Viby J. den 21. og 22. maj 1960. Heri stævneprogram med oplysninger om virksomheden.

Om Linum se endvidere Line Sørensen: "FDB's hør-eventyr i Viby" i Viby lokalhistoriske Forenings årsskrift 1998.

Aage Vuust Pedersen

FDBs Centralafdeling i Viby

I mange år var vandtårnet på Søndervangsallé et vartegn for F.D.B.s Centralafdeling, som man bemærkede på lang afstand, og som man altid kunne henvise til, når det drejede sig om at vise vej til Centralafdelingen.

Centralafdelingen (de første år kaldet Storaafdeling) der med lagerhal og kontorfaciliteter blev taget i brug den 23. juni 1960, afløste afdelingen på Vesterbro Torv (nu Vestgården) og afdelingerne i Horsens og Randers.

Vandtårnet, der blev bygget samtidig med Centralafdelingen, blev bygget af F.D.B. i fællesskab med Viby Kommune, og indrettet med to beholdere; en til F.D.B. og en til Viby Vandværk. De første mange år var der anbragt store reklameskilte på tårnet.

Centralafdelingen blev placeret på et areal syd for FDBs fabrikker. Arealet var fra en gård (tilhørende brødrene Lars Peter og Christian Rasmussen), som senere blev revet ned og sløjfet til fordel dels for Centralafdelingen, dels den senere opførte Kød- og Viktualiefabrik.

Den var den tredje af de 7 nye afdelinger, som FDB's bestyrelse havde vedtaget at bygge i efteråret 1956 til afløsning af 15 gamle, der hidtil havde virket som leverandør til de ca. 2200 brugsforeninger, der var dengang. Hver afdeling skulle arbejde selvstændigt inden for sit geografiske område.

Bestyrelsens beslutning om den store ændring af distributionen vakte stor modstand - især i og omkring de byer, der skulle miste deres afdeling. I Århus gik det mere smertefrit, men den nye Centralafdeling skulle også forsyne områder, der tidligere havde fået varerne leveret fra afdelingerne i Randers og Horsens, hvor der dog var nogen modstand.

De nye huse var i mange henseender et stort spring ind i fremtiden. Bygningsmæssigt var det usædvanligt med så store etplans huse. Lagerhallen var inkl. køregård på ca. 15.000 kvadratmeter og kontorbygningen inkl. kantine var på 3.500 kvadratmeter. Projekteringen blev udført af F.D.B.s eget arkitektkontor i samarbejde med ingeniørfirmaet Carl Bro. Hovedentreprisen havde firmaet Islef & Co. i København.

Den samlede anskaffelsessum for bygninger, inventar, teknisk udstyr m.v. androg ca. 10 mill. kr. Det var på daværende tidspunkt en kæmpeinvestering.

Afdelingen forsynede i starten 483 butikker med fuldt standardsortiment (dvs. alle dagligvarer).

Desuden leveredes isenkram og manufaktur til butikkerne i Vejen- og Holstebro området i tiden frem til de to afdelingers etablering et par år senere. I alt drejede det sig om ca.

30.000 tons om året og en omsætning på ca. 95-100 mill kr. i datidens priser.

Den nye Centralafdeling betød ikke bare en ny bygning, men også ny teknik der forudsatte ændrede arbejdsformer - i første omgang på lageret. Arbejdsgangene blev gennemrationaliseret. Nu skulle ekspeditionen ikke længere foregå i kasser, men med nye mekaniske hjælpemidler i form af rullepaller, elektriske gaffeltrucks og løftevogne.

Der var ca. 300 beskæftiget på lageret og kontoret.

Kontorbygningen blev indrettet med mødelokaler, prøvekøkken og prøvelager.

Hele omorganiseringen krævede et stadig tættere samarbejde mellem butikkerne og F.D.B. Der blev derfor midt i halvtredserne oprettet et konsulentkorps, der bl.a. skulle hjælpe med at indføre de nye former for varebestilling og samarbejdsformer.

Få år efter starten blev der indført hulkort som et naturligt led i den fortsatte rationalisering. De afløste fortrykte bestillingslister.

Disse hulkort blev afhentet i den enkelte butik efter en bestemt tidsplan for sidst på dagen at blive elektronisk behandlet på afdelingen.

Midt i tresserne etableredes der i hver centralafdeling en regnskabscentral, der efterhån-

Centralafdelingen ca. 1963. Man ser gårdens bygninger sammen med den nyopførte kød- og viktualiefabrik.

den overtog regnskabsføringen for de enkelte brugsforeninger. Kontakten mellem F.D.B. og brugsforeningerne blev intensiveret med oprettelse af oplysningstjenesten, der bistod den enkelte forening med oplysningsarbejde for såvel bestyrelse som medlemmer.

De nye afdelinger blev efter normale begyndervanskeligheder en succes. I takt med varesortimentets ændring i supermarkederne til flere ferskvarer, skete der med mellemrum ombygninger og ændringer. Fra start var der etableret et stort rum til dybfrost, kølerum til ostelager og ostepakkeri. Senere kom der et grøntpakkeri til, og kølerumskapaciteten blev forøget.

Man begyndte med natudkørsel, så varerne

kunne være fremme i natboksen, når butikken åbnede.

Den første større tilbygning fandt allerede sted i 1965. Den var på 3.000 kvadratmeter. I 1973 var der igen behov for en udvidelse, der igen var på 3.000 kvadratmeter. Hele lagerhallen var nu på 21.000 kvadratmeter.

I den historiske beskrivelse af afdelingens historie indgår den store brand, der udbrød torsdag den 24. april 1975 - dagen inden Store Bededag - kl. 14.30. Branden var meget voldsom. Den blev karakteriseret, som den største brand hidtil i Århus. Ca. 11.000 kvadratmeter blev ødelagt. Den kraftige blæst medførte, at røgen drev ind over Søndervangskvarteret, hvor omkring 400 familier blev generet.

Et udsnit af vognparken med Kærslund-bebyggelsen i baggrunden.

Der blev iværksat en stor nødplan, der med hjælp fra afdelingerne i Aalborg, Holstebro, Vejen og Odense imødegik de værste problemer for butikkerne. Så vidt vides gik kun en dags leverancer tabt.

I planen for genopbygningen indgik en ny kølesektion på ca. 5.000 kvadratmeter beregnet til ferskvarer, der efterhånden havde fået en større og større andel af butikernes omsætning. Der blev desuden indrettet et område for sortering og videreeksportation af varer fra Specialafdelingen i Albertslund til butikkerne i Centralafdelingens område.

Hele ombygningen var tilendebragt ca. 1 år efter branden.

Udviklingen fortsatte, og der opstod behov for nye ændringer. Af- og pålæsning af de store varemængder krævede nye tiltag. Rullepaljerne med varerne skulle kunne køres direkte uden brug af løftevogne - ud på lastvognene. Hallens størrelse og indretning gav lange interne transportveje.

Dette og andre forhold gav anledning til at hele distributionssystemet igen blev ændret. For Jylland blev det besluttet, at Centralafdelingen i Viby skulle fungere som rent ferskvarercenter. Tørvarerne skulle fremover leveres fra henholdsvis Aalborg og Vejen.

I Århus havde der længe været planer om en OBS butik. Centralafdelingen i Viby var efter etablering af den nye Ringvej Syd velegnet. Det blev derfor besluttet at bygge et nyt ferskvarercenter, der som bekendt blev placeret i Hasselager, og kunne her åbne den 25 august

1996, hvorefter ombygningen til OBS (nu Kvickly Extra) kunne påbegyndes.

Sidste fase af Centralafdelingens historie sluttede med udlejning af kontorbygningen til andet formål og nedrivning af vandtårnet den 26. maj 1998.

KILDER:

Personalehåndbog.

Vibyfabrikkerne FDB.

Ebbe Groes: Glimt fra et halvt århundrede.

Vandtårnet nedrives i 1998.

Aarhus Stiftstidende 11. juli 1923:

Kvindehjemmet "Sichar" i Flamme.

*Flere Tusind Aarhusianere til Brand paa Viby Mark i Aftes.
Vaskeriet og Avlsbygningen nedbrændt.*

Et tilsyneladende endeløst Tog af Automobileer, Cykler og løbende Drengene viste Vej ud til det brændende "Sichar" i Gaar. Inde i Aarhus saa man næsten intet til Branden, men hørte saa meget mere om den. Men som man kom nærmere, opdagede man den tætte blaa-røde Røg over Trætoppene ved Ravnsbjerg, og da Automobilet endelig standsede paa Bakken udenfor Viby, saa man Ilden og Røgen fra "Sichar" som Baggrund for nogle Tusinde Aarhusianere og Folk fra Omegnen. Roemarkerne rundt om var dækket af mange hundrede Cykler, og overalt syntes der at være Trængsel af Folk, som absolut vilde tilrøges.

Kvindehjemmet "Sichar", hvis Vaskeri og Avlsbygning i Gaar brændte, huser for Tiden 27-28 vildfarne Kvinder.

I Aftes lidt før Klokkeren 7, da man havde spist, gik de unge Piger ledsaget af Lærerne ned i Engen for at lege, og et Kvarter over 7 gjorde en af de unge Piger Læreren-

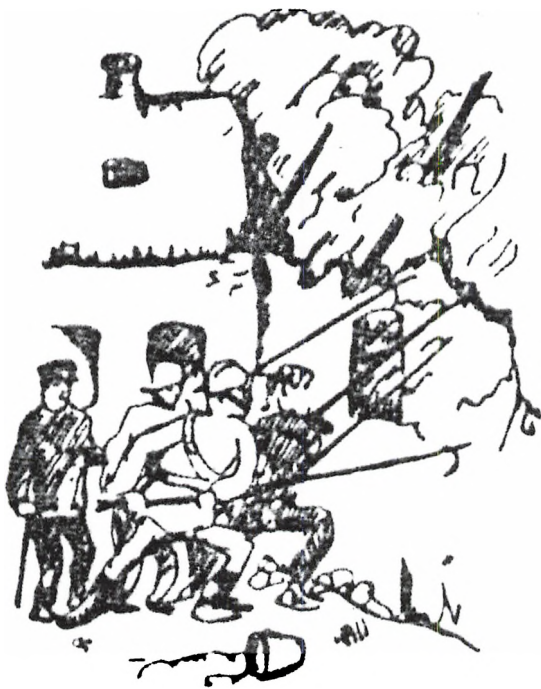
ne opmærksom paa, at der slog Røg ud af den østre Del af den sammenbyggede Gaard, hvor Vaskeriet laa.

Forvirring.

Det første, man gjorde, var at bringe de unge Piger til Ro paa deres Sovesale, som ligger i en Bygning saa langt fra selve Gaarden, at der ingen Fare var for, at den skulde blive antændt.

Samtidig havde man alarmeret Forstanderinden, Frk. Friis, som laa syg, men straks stod op, og hendes Broder, som driver Avlsgaarden.

I de følgende Minutter var alt Forvirring og Virvar. Gaardbestyreren reddede den halve Snes Køer, han havde i den søndre Længe af Gaarden, som allerede da var antændt af Flammerne fra den østre Længe, og tililende Naboer ryddede de unge Pigers Arbejdsværelser, Spisestuerne og Lærernes Værelser. Man kunne ikke se meget for Røg, men var klar over, at der var Fare, og derfor løftedes Vindu-

er og Døre af, Borde og Stole slæbtes ud sammen med Senge, Nattøj, Bøger og Blomster.

Da Brandsprøjten fra Viby og Motorsprøjten fra Aarhus Kl. Halvotte kom til Stede, var alle Værelserne ryddede for deres Indhold, som laa spredt rundt i Haver og paa Marker.

Aarhus Brandvæsen i Arbejde.

Aarhus og Viby Brandvæsen, der fik Vand fra Viby Vandværk og fra nogle Brønde i Nærheden, bestræbte sig straks for at redde de to andre Længer af Gaarden.

Den østre Længe, hvor Ilden opstod, er sam-

menbygget med den nordre, paa hvis Tag et par Mand straks blev anbragt og forsynet med en Slange, som spyede Vand ned over det brændende Vaskeri.

Mellem vestre Længe, der er bygget som Stuehus, og søndre Længe er der tre-fire Meter aaben Plads. Her anbragte Brandinspektør Bruun Resten af sit Mandskab, og efter en halv Times energisk Arbejde var den vestre og nordre Længe reddet. Men Flammerne stod endnu højt over de to brændende Længer, og Røgen lokkede Tusinder af Tilskuere til, som ikke var Brandvæsenet til egentlig Nytte.

Efterhaanden som der kunde afses Mandskab, blev Publikum drevet tilbage, men først mellem Halvni og Ni, da Aarhus Brandvæsen tog Hjem, og Brandfoged Kæmner Larsen fra Viby var alene med sine 17 mand, var der Arbejdsfred.

Højest slog Flammerne op i den ene Side af Staldlængen. Bestyreren havde lige faaet sit Hø ind, og da Ilden først havde faaet fat i det, var det næsten umuligt at slukke den. Gavlen maatte væltes og Brandhagerne i Brug, og først, da Høet var spredt rundt i Gaarden, var den truende Fare for de øvrige Længer forbi.

Da var der ogsaa gaet omtrent en Time siden Ildens Opstaaen, og Tagene var forlængst faldet sammen.

Idyl i Haven.

Medens Viby Brandvæsen gik i Lag med at vælte de Brandtomter, som Ilden havde skaaet, begyndte Kvindehjemmets Lærerinder og en del af de unge Piger at bære alt det, som var slæbt ud, ind igen. Det meste laa i Haven. Der

laa Alpevioler i Sengetøj, Vinduer og Stole, en Kakkelovn lå i en Madrats, en Pelargonie smykkede en Skotøjsreol, en Kulspand stod op ad en Kommode, et Natbord var stablet med Bøger. De sidste Solnedgangsstraaler ramte Vinduerne, som igen sattes paa Krogene.

Det kunde endda gaa med de Ting, som var flyttet ud i Haven, men værre gik det med de Senge og Stole, som var flyttet ud paa Marken. Der blev intet Hensyn taget til dem af det nysgerrige Publikum, en Reol med Salmebøger spredtes, og rundt om paa Marken var overalt kastet Ting, som tilhørte Kvindehjemmet.

Ved Nitiden var Branden saa godt som overstaet. Det brændte ganske vist endnu i Tomterne, og der var stadig mange Tilskuere, men alt, hvad der var at se, var Lærerinderne, som atter var ved at gøre deres Værelser til Mennekelige Boliger.

Brandaarsag og Brandskade.

Udenfor i Gaarden traf vi Bankdirektør J. P. Thomsen, som er Bestyrelsesmedlem af Kvindehjemmet.

- Hvordan er Branden opstaaet, spurgte vi?
- Det undersøger Politiet, svarede Hr. Thomsen, men saavidt jeg ved, stammer Ilden fra Ovnene i Vaskeriet. Pigerne havde vasket i Dag, og det er sandsynligt, at en Glød fra Ovnene tændte Ild. Ydermere slog Røgen netop først ud af den Del af Bygningen, hvor Ovnene staa.
- Er der brændt meget?
- Ja, Pigerne vasketøj, en Mængde Hø, vist nok nogle Cykler og en Del Brændsel. Brand-

skaden andrager dog næppe mere end 15,000 Kr. i alt.

Men dertil kommer, fortsatte Hr. Thomsen, den store Skade, der er anrettet paa vort Inventar i de andre Bygninger ved den illsomme Flytning. Bygningerne er ganske vist blevet ryddede i den bedste Hensigt, men rigtignok noget for haardhændet. Og Flytningen af alt er sket saa hurtigt, at det meste er blevet stærkt ramponeret. Skaden paa Inventaret er næsten større end Skaden ved Branden.

De nedbrændte Bygninger vil nu blive genopført hurtigst muligt.

Kvindehjemmets Arbejde forstyrres ikke i større Grad af Branden.

Scoop.

Det skrev pressen bl.a. om branden:

Aarhus Amtstidende 11. juli 1923:

Ildebrand i Viby.

Nogle af Udbygningerne til Kvindehjemmet "Sichar" udbrændte. I Aftes ved 7-Tiden udbrød der Brand på Kvindehjemmet "Sichar" i Viby. Ilden opstod i Vadskehuset og formenes at stamme fra Vadskekedlen.

Saasnaart Ilden opdagedes, blev der slaaet Alarm, og det varede kun faa Minutter, før det første Brandværn, Viby Brandværn, mødte op og meget energisk og dygtigt ledet tog fat paa Slukningsarbejdet.

Da Aarhus Brandvæsen, som ogsaa tilkaldtes, kom til Stede, var Viby Brandvæsen saa godt i Gang med Slukningen af Ilden, at der slet ikke blev Brug for Aarhusianerne.

Medens Brandvæsenet arbejdede med Ilden, tog Beboerne og tililende Folk fat paa Redningsarbejdet - En Tid var Stuehuset truet, og alt Indboet flyttedes ud, men det lykkedes at begrænse Ilden, inden den naaede Stuehuset.

Efter at Ilden havde raseret i Vadskehusbygningen og den tilstødende Strygestue, der begge brændte, bredte den sig til Kostalden og en Ladelænge, der begge blev Ildens Bytte.

Kørne, der netop var i Stalden, da Ilden udbrød, reddedes alle, ligeledes Hønsene.

En Mængde Mennesker overværede i den stille Sommeraften Begivenheden, der formede sig som en Adspredelse i Hverdagen.

Aarhus Amtstidende 19. juli 1923:

Hun var ked af at være paa Hjemmet.

En af de unge Kvinder paa Kvindehjemmet "Sichar" i Viby er blevet arresteret for at have paasat Branden paa Hjemmet forleden. Pigen, der kun har været kort Tid paa Hjemmet, har i Grundlovsforhør tilstaaet sig skyldig og som grund til Ildspaaættelsen opgav hun at være ked af at være paa Hjemmet.

Aarhus Amtstidende 7. august 1923:

Branden paa "Sicha".

En falsk Tilstaaelse, men dømt for anden Forseelse.

Som tidligere meddelt blev en af de unge Piger paa Kvindehjemmet "Sichar" i Viby arresteret, efter at hun havde aflagt Tilstaaelse om, at hun havde paasat Branden paa Hjemmet i Sommer. Under Forhøret i Ning og Hasle m. fl. Herreders Ret tog Pigen imidlertid sin Tilstaaelse tilbage, og Dommer Knox kom ogsaa til det Resultat, at hun ikke havde paasat Branden. Den falske Tilstaaelse kom hun med for at drille Hjemmets Ledelse og for at slippe bort derfra.

Pigen havde imidlertid trods sin Ungdom haft en meget broget Fortid og havde begaaet 22 Tyverier og anden Kriminalitet. Hun var dog sluppet for Tiltale mod at komme under Værgeraadets Forsorg, men Justitsministeriet bestemte nu, at hun skulde tiltales for disse Forhold. Ved Rettens Dom idømtes hun 4 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost - en Dom, hun var meget godt tilfreds med, idet hun frem for alt vilde væk fra Hjemmet.

Af Jens Juuls erindringer fra 1960'erne

Hovedvej 10 - Europavej 3

Fra meget gammel tid var Hærvejen eller Oksevejen, som den også blev kaldt, den mest befærdede vej ned gennem Jylland fra Viborg over Jelling til Slesvig, men da byerne langs Jyllands østkyst opstod, afløstes Hærvejen af Kongevejen, der snoede sig fra Kolding gennem købstæderne helt op til Skagen.

Den var, indtil for godt hundrede år siden, ikke nogen særlig anseelig vej, men i Frederik VII's tid fra 1850 til 1864 blev den reguleret og udvidet, så den, efter datidens forhold, var en absolut 1. kl. vej uden store sving og med en i forhold til færdselen god bredde og med meget solidt anlæg. Den var indrammet af en række popler, som med få års mellemrum blev stynede, så trætoppene blev tættere og tættere, så vejen tegnede sig som en hel allé.

Ved landevejen blev de afskårne toppe solgt ved en slags skovauktion for 35 øre pr. bunke og blev kakkellovsbrænde for fattigfolk.

Vejen blev forsynet med de smukke milepæle med Frederik VII's navnetræk, hvoraf der var to i Viby sogn, nemlig 12¹/₂ mil ved Ravnsbjerg og 13 mil ved Magdalenemøllen, som lå omtrent, hvor nu indgangen til Marselisborg hospital findes.

Viby fik således ca. 1 mil af den gode vej. Der er ikke mange spor tilbage af den oprindelige landevej, men medens der endnu var frie marker, kunne man i afgrøderne spore den, da kornet altid var lidt gult og tyndere på grund af, at vejmaterialerne fra den gamle vej ikke var fjernet tilbunds. Lidt af retningen har man i selve Viby endnu ved Kongevej 21 og 23.

Ved anlægget af den nye vej har man åbenbart været bange for at gå tværs igennem Ravnsbjergbakken, hvor det eneste sving mellem Århus og Hasselager fremkom. Det har måske været på grund af det forøgede arbejde ved vejanlægget, men eventuelt også fordi selve bakken, der var fælles ler- og grusgrav for Vibyboerne, hvor enhver havde lov til at hente, hvad man manglede til eget forbrug af ler og grus, havde almen interesse. Det ret umotiverede sving, som jo er der endnu på Vestre Kongevej forbi Karl Krøyers kontor, spillede ikke nogen rolle for hundrede år siden, men da biltrafikken tog til, blev det på landevejen, som blev hovedvej 10, en ren bilfælde, hvor ikke mindre end syv mennesker dræbtes i løbet af få år.

Da den nye landevej i tiden 1850-64 blev

Skanderborgvej
ved
Magdalenemøllen
1905.

POSTKORT/
ÅRHUS
LOKALHISTORISKE
SAMLING.

anlagt, var der fri passage ad den, men der skulle ikke gå mange år, før den blev krydset af jernbanen, som i 1868 blev åbnet mellem Århus og Skanderborg. Den krydsede landevejen ikke færre end tre steder i daværende Viby sogn. Først i Frederiks Allé, hvor der dog på grund af niveauforskel straks blev bygget en bro, Frederiksbro, men i Kongsvang og ved Ravnsbjerg blev overskæringerne forsynet med bevogtede led.

Disse led ved den ret stærk befærdede landevej voldte mange forstyrrelser selv i gamle dage.

Det fortælles, at ejeren af St. Ravnsbjerg, der var en brysk herre, som ikke var bange for at slå efter folk med piskan, når han var kørende, engang måtte stoppe for det lukkede led i Kongsvang. Han forlangte at få lukket op, før det ventede tog kom og gjorde den kvindelige

ledvogter opmærksom på, at han var proprietæren på Ravnsbjerg. Hun var dog ikke tabt bag af en vogn og erklærede bramfrit, at om han så var General Satan, fik han ikke lov at komme over, før toget var passeret.

Trods vanskelighederne skulle tiden dog gå helt til 1912, da det blev vedtaget at bygge dobbeltspor ved jernbanen op gennem Jylland, og et af de første afsnit var mellem Århus og Hasselager, som jo for størstedelen findes i Viby kommune. Det blev hurtigt klart, at med dobbeltspor blev det nødvendigt at bringe landevej og banespor ud af niveau ved at bygge viadukter. Herved blev landevejen langt ringere end før, selvom man slap for leddene, idet man fik nogle kedelige sving i Kongsvang sidevis og Ravnsbjerg i højden.

Der er ofte udtalt forundring over, at amts- og sogneråd ikke satte sig imod, at banen fik

lov til at lave svinget på landevejen i stedet for at føre den lige over ved Viby gasværk, som den nu senere er blevet, men der var ingen muligheder dengang. Der blev protesteret livligt fra alle parter, men banechef Flensborg var diktator, så ingen protester hjalp. Statsbanerne skulle selv betale det hele, så der blev kun taget hensyn til at få udførelsen lavet billigt muligt, og bilerne havde man ingen kærlighed til - de var jo ved at blive konkurrenter.

Amtsrådet måtte finde sig i at modtage den ændrede landevej og forsynede den så med chaussébrolægning, som dengang var god latin som afløsning for de grusede veje.

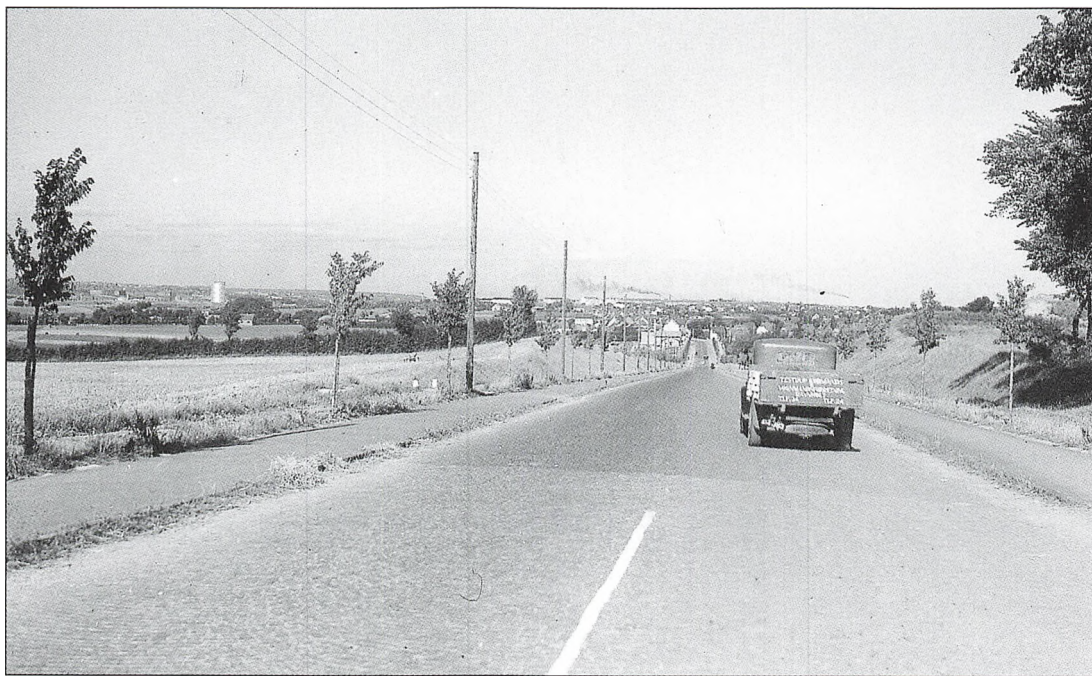
De var anlagt med ret stor oprunding, for at vandet kunne forsvinde til de store grøfter, som overalt fandtes ved landevejene. Brolæg-

ningen var solid og mentes uopslidelig. Trafikken var endnu blandet med mange hestekøretøjer, og bilerne kørte almindeligvis ikke over 40 km i timen, så brolægningen var i virkeligheden god også for bilisterne, som først senere kom op på den højere fart, så det rumlede for meget, og de oprundede veje betød fare for udskriden.

Samtidig begyndte cement- og asfaltbelægning at komme frem, og begge dele kom på tale ved de følgende anlægnings og udvidelser.

Da motortilskud og vejfondstilskud tonede frem henad 1930, fik amtsvejvæsenet travlt med at finde ud af, hvor man først skulle gå i gang med udvidelserne for at modernisere udfaldsvejene fra Århus, og da færdselstællingen

Viby fotograferet fra Ravnsbjergbakken. Lastbilen er fra Testrup Købmands- og Vognmandsforretning, Ravnholt. Tlf. nr. 24.

*Skanderborgvej, Ravnsbjergbakken, 1961. På stenen til højre står "Ravnsbjerg-huset".
For enden af vejen ses starten af Hasselager, hvor Hasselager Mølle lå.*

i 1929 havde vist, at tællestedet ved bygrænsen i Kongsvang var det stærkest befærdede sted i Danmark, bortset fra Roskildevej, var det naturligt, at det blev Skanderborgvej, der blev begyndt med, og her var det klart, at Ravnsbjergbakken måtte komme i første række.

Næste etape blev gaden gennem Viby, og her kom der fra beboerne anmodning om at få cementvej i stedet for brolægning, som man fandt gav for megen larm. Det blev imødekommet, og gaden fik den indretning og profil med de smalle cykelstier og fortove, som i mange år har irriteret både de cyklende og gående.

Landevejen var nu rettet ud, grøfterne fyldte, og der var cykel- og gangsti fra Ravnsbjerg og til Lystagers fabrik, og hensigten var at fortsætte derfra til Århuskellet, men så snart dette afsnit blev nævnt, blev der søgt udretning, så vejen kunne komme lige over banen ved gasværket, så den del af Skanderborgvej blev udskudt til fordel for andre udfaldsveje.

Der skulle gå nogle år, før det stadig ulmende spørgsmål fik sin endelige løsning. Amtsvejinspektøren pressede stadig på, men amtsrådet og især stiftsamtmanden holdt igen, da han mente, det ville være økonomisk uoverkommeligt for amtet at løse spørgsmålet. Daværende trafikminister, Carl Petersen, som i anden anledning var i Viby fik man ud for at se på sagen, og der blev sammenkaldt til et lille møde på stedet, hvor man faktisk kidnappede stiftamtmanden til at deltage. Trafikministeren fandt løsningen ved at foreslå, at man af den eksisterende vejkrydsfond, som var meget begrænset, brugte de nødvendige penge til selve viadukten, medens de øvrige ting: ekspropria-

tioner, opfyldningerne til vejramperne m.v. blev udført af amtsvejvæsenet med sædvanligt tilskud fra vejfonden, som regel 85 procent af omkostningerne.

Der var nogen modstand mod planen, men det kunne faktisk bevises, at det blev billigere for amtet, end hvis man skulle modernisere den daværende vej med svinget på sædvanlig måde. Der kom nu krav fra Århus om at få viadukten omlagt så bred, at der kunne nedlægges sporvognsskiner, da man agtede at føre sporvognslinien til Viby. Kravet om udvidelsen blev imødekommet, men skinnerne blev ikke nedlagt.

Et lille mellem spil kom, idet statsbanerne nu, når der blev bygget en ny viadukt, ville have den gamle fjernet. Det satte sognerådet sig imod med den begrundelse, at man ikke kunne få for mange overgange over banen, som skiller Viby i to dele. Banerne forlangte så, at Viby måtte påtage sig vedligeholdelse af den gamle bro, og argumentet fra sognerådets side om, at broen måtte kunne vedligeholdes de første 100 år, det ville koste at nedbryde den, blev imødegået med, at det var to forskellige ting med anlæg og vedligeholdelse, som man ikke kunne blande sammen, så Viby måtte overtage vedligeholdelsen.

Det viste sig, at der i anlægssummen for den nye bro var afsat 60.000 kr. til nedbrydning af den gamle, og af den sum fik Viby de 40.000 kr., som forøvrigt blev anvendt til belysning af Chr Xs Vej.

Om tilladelse til biltrafik

Når man i 1964-68 river halvdelen af centrum i Viby ned for at skaffe plads til biltrafikken og til parkeringspladser til de samme biler, som vil stoppe op i Viby, er det forbavsende at tænke tilbage og se, hvor hurtigt alting forandrer sig. Det er ikke mere end godt et halvt hundrede år siden, sognerådet var meget betænkeligt ved at give tilladelse til bilkørsel på bivejene og anbefale bilkørsel om natten på landevejene.

I et sognerådsmøde den 18. april 1905 forelå en skrivelse fra Aarhus Stiftsamt med meddelelse om, at forsikringsselskabet Hafnia for sin rejseinspektør ansøgte om at få lov til at køre med automobil på landevejen mellem solens nedgang og opgang i tiden fra 16. juli til 15. maj og udbad sig sognerådets erklæring desangående - sognerådet mente ikke at kunne anbefale andragendet.

Den 3. august 1910 søgte overlæge Løchte, Århus om tilladelse til at køre med motorkøretøj på bivejene i Viby sogn - rådet kunne ikke anbefale dette.

1. august 1913: Redaktør Bertel Jensen andrager om tilladelse til, for sig og gæster, at køre med lejet eller eget automobil fra landevejen til Vibyhus (den gamle højskole) og retur. Samtidig foreslår han, at der opsættes

skilte ved hjørnet af præstegårdens have med advarsel: KØR LANGSOMT, HOLD TIL HØJRE eller lignende.

Den ansøgte tilladelse gives, dog kun med "Langsom kørsel" fra landevejen til Bertel Jensens bolig.

Det må dog vist have været lige ved den tid, hvor det blev tilladt i almindelighed at færdes pr. automobil på bivejene og de private veje. I hvert fald kunne vi, da vi flyttede til Rosenvang i april 1914, køre i taxa til H.C. Ørstedsvæg og på den, så langt den var farbar.

Man forstår vanskelighederne for byplanlæggerne og vejingeniørerne, når man tænker på denne meget korte tid, der er forløbet siden den første tøv-tøv dukkede frem omkring århundredskiftet, hvor man løb langt for at se et sådant fænomen som en selvkørende vogn var.

Øgenavnet tøv-tøv fik bilerne fra deres ikke særlig lydløse kørsel. Navnet holdt ikke så godt som de nuværende knallerter, der jo også fik deres navn efter lyden ved deres fremkomst.

Men nu regerer bilerne, og alt må vige for hensynet til dem. Man kan lide det eller ej - de er ikke til at komme uden om. Og nu tror byplanlæggerne vel, at de løser problemerne for al fremtid.

De, der lever endnu et halvt hundrede år, et tidsrum, som nu er gået siden bilerne rigtig tog fat, får det at se, men til den tid har de fleste glemt den nu overlevede periode, som de bare tror er en gammel løgn, når der fortælles om den.

Erik Hall

Husker du vor skoletid?

HUSKER DET SÅ NØJE! - Ja, måske, men for de fleste er det nok alligevel så som så med sandfærdigheden i den gamle verstinje, for vi husker i glimt, flimrende billeder af fortiden, der tilsammen udgør et mønster, som har præget os på godt og ondt. Derved er de blevet en vigtig brik i dannelsen af den personlighed, der opstår ved overgangen mellem barn og voksen. Og som følger os resten af livet.

Den kære familie

Da min bedstefar, rebslager Julius Theodor Hall, flyttede fra Slagelse til Viby i 1906, fordi han havde fået ansættelse på FDB's nystartede fabrikker, flyttede resten af familien selvfølgelig med.

Det blev indledningen til en lang tilknytning til Viby Skole. Onkler, tanter, fætre, kusiner, min far, min mor og min bror har alle været elever i de smukke bygninger. Ja, og selvfølgelig jeg selv - nærmere bestemt fra 1943 til tvangsudvandringen i 1952 til Vestergårdsskolen.

Min mor, Irma Hall, har gået i samme skole ligesom min far, August Hall, men de har ikke

gået der samtidig, for han var to år ældre og blev udskevet af skolen i 1922 - samme år, som hun og resten af familien Jacobsen flyttede fra Jægergaardsgade til Kongsvang og derved blev Viby-borgere.

De har dog stort set haft de samme lærere. Et par stykker af dem fik jeg selv, da jeg kom i skole mange år senere. Det må have været Ole Asholt, Jens Skov og overlærer Andreasen.

Skoleskiftet var lidt af et kulturchok for min mor. Hun kom jo fra Frederiks Allé Skole, som dengang var en pigeskole med den tilsvarende drengeskole, Valdemarsgade Skole, i betrygende afstand derfra. I Viby, hvor skolevæsenet ikke havde købstadordning, gik pigerne og drengene i samme klasse.

Jeg har arvet en lille tysk bog, som min mor har haft i 7. klasse. Det var noget helt nyt, at eleverne i den ældste klasse havde et fremmedsprog. Det havde min far ikke haft bare to år tidligere. Måske har det været et pædagogisk forsøg i den fremskridtsvenlige socialdemokratiske kommune.

Min fars klasselærer var den unge, meget kompetente Regnar Pedersen, der senere blev Rosenvangskolens første skoleleder.

Min mor omtalte altid med stor glæde sin sanglærer, Thøger Rasmussen, der har en ganske særlig tilknytning til Viby - og til min familie. Han var lærer på Viby Skole fra 1906 til 1923. Senere fik han ansættelse ved Århus Skolevæsen og indledte samtidig en smuk karriere som koncertsanger. Thøger Rasmussen sluttede sit arbejdsliv som direktør for Det Jydske Musikkonservatorium på Fuglsangs Allé. Her har både min kone og min datter fået deres uddannelse som henholdsvis musikpædagog og cellist.

Der gik et historiens sus gennem mig, da jeg i begyndelsen af 60'erne mødte Thøger Rasmussen til translokationer og lignende. Det var en sjov tanke, at den hvidhårede, ældre herre havde været sanglærer for min mor og nu var konservatoriedirektør for min kone.

Skolen og lærerne

Skoleåret gik fra april til april; jeg begyndte at gå i skole i foråret 1943, og da vi boede på Enghavevej i Terp, var det en selvfølge, at jeg skulle gå i Viby Skole. Tyskerne havde beslaglagt Rosenvangskolen, så Viby Skole var overfyldt. Det var også tiden med de kolde vintre, i februar 1944 fik vi adskillige ugers kuldeferie.

Jeg kom i 1.a og fik frk. Ebba Clausen til klasselærer. Hun var fra Svendborg og nu af uransagelige grunde havnet på Viby Skole, hvor hun virkede meget ung sammenlignet med de fleste andre af lærerstaben. Hun blev senere gift Højte, og jeg beholdt hende som klasselærer, dansk- og senere engelsklærer, til jeg i 1953 tog realeksamen fra Vestergårdsskolen.

*Viby Skole
ca. 1930.*

Set i bakspejlet har jeg været meget heldig at have Ebba Højte som lærer i 10 år.

Hun var faglig dygtig, vellidt og med et stort menneskeligt potentiale, hvad der langt fra var gældende for flertallet af mine lærere. Uden at blive personlig går det vel an at betegne dem som meget forskellige fra nutidens pædagoger. De fleste var fagligt godt udrustede, men de havde ikke altid noget at bruge udrustningen til; de havde ikke noget personligt forhold til børnene, og der var langt mellem lidt sjov og pjat i timerne; øretæver og eftersidninger blev delt gavmildt ud for selv de mest banale forseelser.

Der var selvfølgelig undtagelser. I en af de små klasser fik vi lærer Birkelund som vikar i en enkelt time. Han var venlig og havde lune. Han læste en historie for os, og da den var færdig, kikkede han ud over klassen og sagde: "Alle dem der har en fætter, der hedder Ib, må gå hjem nu". Det var der kun mig, der havde, så jeg kom hastigt ud af døren. Det har nok kun drejet sig om et par minutter, men sikken et påfund; det står mejslet ind i min erindring.

De første år var der ikke noget, der hed skoleinspektør. Viby Skole blev ledet af en overlærer - eller Overlæreren - der hed Karl Marius Benedictus Andreasen. Han var en mand af format, både i ledelsesstil og fremtoning. Jeg husker ham som en person, der altid havde travlt, altid i hurtig bevægelse, med opknappet frakke og et stort halstørklæde slynget om halsen.

Til morgensangen sang han for og bad til slut Fadervor med tordenrøst, så det kunne høres over det meste af sognet.

*Alle tiders klasselærer i
samtlige ti år,
Ebba Højte,
her fotograferet
ca. 1946.*

De gamle bygninger

Viby Skole i 1943 bestod af Den Hvide Skole fra 1906, Den Røde Skole fra 1915 og en gymnastiksal med sløjdsal oppe under taget. Gymnastiksalen var - og er - meget lille, den egnede sig kun til gymnastik, som vi da også udførte helt traditionelt med gulvøvelser som opvarmning efterfulgt af redskabsgymnastik. Ved særlige lejligheder blev der spillet høvdingebold og krabbefodbold, til jul legede vi sørøver, og efter Kaj Pedersens ansættelse dyrkede vi en primitiv form for håndbold, som vi var meget begejstret for.

Ved siden af gymnastiksalen lå fodboldbanen, som om foråret blev taget i brug så tidligt som muligt af både drenge og piger. Drengene

spillede fodbold eller håndbold, pigerne langbold.

Mellem gymnastiksalen og De Gamles Hjem på Borgvold var der minsandten noget så eksklusivt som en tennisbane. Her kunne man om sommeren se to af skolens estimerede lærere dyrke den ædle sport. Ungkarlen Jens Skov dystede med frk. Else Ovesen, men der blev nu aldrig et rigtigt par ud af de to.

Apropos lærer Skov, så var det et imponerende syn, når han kom drønende på en af de første knallerter i Viby, en såkaldt Bantam, der blot var en almindelig cykel med benzintanken på bagebæreren. Den var indregistreret som motorcykel, kunne køre 60 km/t og kan ikke have været helt ufarlig.

Jeg har haft klasseværelse i alle tre bygninger, de første år i Den Røde Skole. Her var der også speciallokaler til naturhistorie og fysik. Aulaen - måske blev den kaldt noget andet - erindres som imponerende stor. Her var der morgensang. Mens lærer Skov betjente orglet, stod lærerne på trappen, der førte op til anden etage. Herfra havde de et godt overblik over rækkerne af opstillede disciple, der helst skulle synge med på dagens salme.

Med morgensang har jeg det som med så meget andet i skolen, fx latin, som jeg adskillige år senere fik på et studenterkursus. Jeg brød mig ikke om det, mens jeg var elev, i dag ville jeg ikke gerne have undværet det. Efter 10 års skolegang havde alle elever et indgående kendskab til danske sange og salmer. For mig har det været af stor betydning og føles stadig som en berigelse.

I kælderen under Den Røde Skole var der et stort baderum, som vi en gang om måneden

blev gennet over i efter en gymnastiktime. Jeg husker mest badningen om vinteren, når vi kom fra den dampende badekælder ud i den frostklare luft i skolegården.

Sundhedssektoren

Den Hvide Skole havde i underetagen en sangsal, der i skolens barndom havde været brugt til sit oprindelige formål, nemlig gymnastik. Ovenpå var der klasseværelser, hvor vi holdt til i 3. og 4. mellem (8. og 9. årgang). Øverst i venstre side af den fornemme bygning var der et lille lokale, som var meget interessant. Her var der blevet indrettet børnebibliotek, og her holdt skolelægen også til. De regelmæssige undersøgelser blev indledt i mine sidste skoleår og var genstand for megen mandesnak drengene imellem. Skolelægen var nemlig en dame, der hed fru Vinge Madsen, og rygtet fortalte, at vi skulle stå helt nøgne foran hende, mens hun manuelt undersøgte visse vitale dele af vores anatomi. Det ville vi under ingen omstændigheder finde os i - var vi rørende enige om, bandede og spyttede langspyt for at understrege situationens alvor og det ubrydelige sammenhold blandt os.

Men rygtet talte sandt, og vi var spage som lam, da undersøgelsen fandt sted på nøjagtig den måde, der var blevet os fortalt.

De regelmæssige helbredsundersøgelser var på hastig fremmarch i tiden efter krigen. Skoletandplejen blev indledt, og et par gange om året gik vi ned til tandlæge Selma Thomsen, der havde klinik på Kongevej i den bygning, hvor posthuset og apoteket befandt sig.

Der blev også foretaget ambulante tuberkuloseundersøgelser. De store vogne rullede ind

i skolegården, og så blev vi gennemlyst og fik et prik i armen, der skulle vise, om vi havde behov for en calmettevaccination. Min prøve slog aldrig an, og jeg bildte mig ind, at der var noget livstruende i vejen med mine lunger.

Det sidste år i Viby Skole havde vi klasseværelse i et af de små lokaler oven over gymnastiksalen. Det følte som et privilegium. Ikke noget med at stille op på række, inden vi skulle ind i klassen, ingen små unger til at rende rundt og forstyrre vores næsten voksenverden, ingen lærere til at holde øje med os. Vi måtte ganske vist ikke være i klassen i frikvartererne, men vi var det alligevel af og til med en frydefuld fornemmelse af at have udfordret autoriteterne.

Mellem timerne

Frikvartererne blev normalt tilbragt i skolegården i al slags vejr, både sommer og vinter. Skolegården var asfalteret, stor og rummelig med to mægtige kastanjetræer anbragt symmetrisk midt i gården. Der var en lang række toiletter, to stinkende pissoirer og tre ens læskure med skråt tegltag. De to runde kummer med drikkevand kunne også bruges til en særlig form for afstraffelse, kaldet buksevand, hvis gårdvagten var ude af syne.

Når klokken ved indgangen til Den Røde Skole ringede til time, stillede vi op klassevis i skolegården. De arme syndere, der ikke kunne holde rækkerne eller på anden måde viste uefterrettelig adfærd, blev sat hen under klokken,

*Klassebillede fra
3. mellem 1950.*

*Bagest f.v.:
Arne, Leon, John,
Peter, Hilmar,
Eigil, Poul Ib,
Hugo, Ebba Højte.*

*Midten f.v.:
Henning P., Erik
H., Harding,
Paul, Kurt, Tor-
ben, Henning L.,
Erik K., Preben,
Svend.*

*Forrest f.v.:
Agnete, Eva, Kir-
sten C, Inger,
Gudrun, Birgit,
Aase, Else, Kir-
sten R., Ruth.*

hvor gårdvagten gav dem et par på hovedet, når de øvrige børn var blevet sendt ind. Når man efter en sådan konstant afstraffelse kom ind i klassen, fik man måske endnu en øretæve, fordi man kom for sent til time.

Det faldt os ikke ind at anse denne behandling for hverken unødigt brutal eller moralsk forkastelig. Sådan var det bare. Vi havde ikke kendskab til andet, og vores forældre havde oplevet det samme, da de gik i skole.

Skolegården var en verden i konstant bevægelse. Vi spillede bold - "pillede ud" -og sjippede og legede. I regnvejr var der trængsel i læskurene, her herskede den stærkes ret. I godt vejr blev der spillet med marmorkugler, nipsenåle og hønseringe.

De første år var skolegården ét stort fælles område, hvor alle løb mellem hinanden, men det ændrede sig, da skolen voksede sig stor og fik overbygning. I de sidste år af min skoletid var skolegården ved hjælp af en opmalet streg blevet delt i et afsnit for de store elever, som skulle opholde sig nærmest gymnastiksalen, og et mindre afsnit for de små, som var nærmest skoleinspektørens hus. Og ve de arme syndere, der vovede sig ind på forbudt område. De blev behørigt afstraffet. Alligevel var det en yndet sport blandt drengene i min klasse at stå meget tæt på den opmalede streg og lade den ene fod komme ind på forkert territorium. Når gårdvagten nærmede sig med stormskridt og retfærdig harme aftegnet i ansigtet, trak man hastigt foden til sig, fløjtede eller udvekslede oplysninger om gårdsdagens fodboldkamp, udstrålende en grad af uskyld, så man skulle tro, det var løgn. Og det var det også.

Om vinteren blev der bygget snemænd og lavet store glidebaner. Det var tilladt. Der blev også kastet med snebolde. Og det var forbudt. Desuden var der et ritual, som fandt sted så godt som hver eneste vinter. Det kunne nemlig ske, at der efter et større snefald opstod en stemning blandt eleverne, som næsten havde præg af folkeopstand. Så gik vi rundt i skolegården og råbte i kor: "Vi vil ud på marken, vi vil ud på marken." Markens var i denne sammenhæng fodboldbanen, og det kunne virkelig hænde, at vi fik vores ønske opfyldt, hvis gårdvagten var i godt lune. Det var en festdag.

Ved festlige lejligheder

Skoletiden gik, som den går for børn: hurtig, hvis man har det godt, og ulidelig langsomt, hvis man har problemer med lærerne eller kammeraterne. Vi glædede os altid til de faste afbræk i hverdagen, der bestod af fodboldturnering om sommeren, håndboldturnering Fastelavnsmandag og så selvfølgelig skolefesten, som næsten var det bedste af det hele.

Skolefesten fandt sted i Folkets Hus, det nuværende Kongreshuset, hvor der blev gået polonæse, spillet skolekomedie og danset til Fatters orkester, der var verdensberømt i Århus og omegn. Det hele var meget stilfuldt, og vi gik selvfølgelig meget op i, hvem vi skulle gå polonæse med. Det skulle helst være én, der kunne accepteres af både en selv og af kammeraterne. Pigerne har naturligvis haft det på samme måde.

Polonæsen blev myndigt og med stor ekspertise indstuderet og ledet af Erna Pedersen, der skiftede efternavn, da hun blev gift med Ric-

hard Rasmussen. De rejste senere til Odense, hvor han fik en stilling som skoleinspektør. Klaverledsagelsen under prøverne og ved forestillingen stod min matematiklærer i mellem-skolen, Richard Løwe Østerbye, for.

Skolekomedien blev gentaget dagen efter på Hotel Viby for de mindste elever og deres forældre, som ikke havde haft adgang til festen i Folkets Hus. Der var altid stor interesse og fuldt hus.

I 6. klasse spillede de fleste fra min klasse med i De Pokkers Unger, som Ebba Højte havde instrueret med lærer Carlsen som den elskelige vicevært. I 4. mellem var vi med i Hostrups Genboerne, der blev en stor succes, fordi Ebba Højte forstod at vælge de rigtige personer til

de rigtige roller og efterfølgende få det bedste ud af os.

Det var en stor oplevelse at være med, og man følte sig ret betydningsfuld i det lille samfund. Tænk, at man skulle være med til at underholde skolens elever, forældre og lærere.

På vej mod de voksnes verden

En af de helt store milepæle var konfirmationen. Vi gik til konfirmationsforberedelse i præstegården, der lå - og stadig ligger - et stenkast fra skolen. Her havde vi et par timer om ugen i konfirmationssalen sammen med sognepræsten, der hed Gaarn Larsen.

Vi var 1-2 år ældre end nutidens konfirmander.

*Fra skolekomedien Genboerne i 1952.
Fra venstre:
Poul Ib Mortensen som løjtnant von Buddinge, Leon ? som student Klint og Erik Hall som smedesvend Madsen.*

Begge mine forældre var blevet konfirmeret i 7. klasse, som var deres sidste skoleår. Min spøgefugl af en far kunne i omtalen af bestemte personer (jeg skal nok nære mig for at nævne navne), som ikke var alt for kloge, sige: "Han er blevet konfirmeret ud af 5. klasse." Det betød, at vedkommende havde været oversidder to gange.

Ved selve konfirmationen i Viby Kirke skulle vi personligt fremsige et vers, som vi selv havde fået lov at vælge og dermed også øve os på i forvejen. Vi sad på rad og række på hver sin stol ved siden af kirkebænkene med vores respektive familie og rejste os efter tur, så alle kunne se drengenes mørke konfirmationshabitter og pigernes lange, hvide kjoler. Mit vers lød sådan:

*Den store mester kommer,
fuldkærlig er hans id,
han sidder ved smeltediglen
og lutrer sølvet med flid.*

Nu var vi konfirmeret og skulle så småt belave os på at træde ind i de voksnes rækker. Men først skulle vi fejre blå mandag i storbyen Århus. Vi strejfede byen rundt, gik på konditori og var i biografen ikke mindre end to gange. Jo, det gik skam vildt til. Den ene af forestillingerne, Thor Heyerdahls Kon-Tiki, fandt sted i den biograf, der netop hed Biografen og lå på hjørnet af Nørsgade og Nørregade. Det var en meget gammel biograf med træsæder, men tæt på Is-Pedersen i Paradisgade, hvis produkter var de bedst tænkelige.

Vi er til de første ungdomsfester og glider umærkeligt ind i en begyndende voksenverden, der omfatter bajersk øl, tobak og en ha-

stigt voksende interesse for det modsatte køn, som af visse grunde ikke mere forekommer så irriterende som tidligere. Tværtimod. Nu er der altid én, man sender lange øjekast fredag aften i Richard Rasmussens ungdomsklub.

Klassen er på skolerejse til Norge, til Bygglandsfjord, hvor vi vasker os i søen og rynker på næsen af maden. Ebba Højte og vores historielærer AP, Alfred Pedersen med den fine sangstemme, ledsager os til Dakbjerg, hvor vi spiller bold om dagen og kort om natten.

Vi får ny skoleinspektør, da Andreasen dør og efterfølges af den koleriske Regnar Bang, der har den frækhed at inddrage et læskur i skolegården til garage for sin Citroen - den lave model, som man i mange år så i franske kriminalfilm med Jean Gabin.

Efteråret 1952. Vi er kommet i realklassen, men vores tid i Viby Skole er ved at være forbi. I oktober bliver vi tvangsudskrevet til at deltage i den lokale exodus, udvandringen, der bliver afviklet i samlet trop med Dannebrog i spidsen.

Den sidste del af vores skoletid i Viby kommer til at foregå på Vestergårdsskolen, hvorfra vi bliver dimitteret i marts 1953.

Men det er en helt anden historie.

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening 2002/2003

Vibybogen 2002 blev udleveret ved et arrangement i Ravnsbjergkirken den 27. november 2002. Sognepræst ved Ravnsbjergkirken, Ejvind Nielsen, holdt ved den lejlighed et meget levende foredrag for ca. 80 tilhørere, "Fra roerækkerne til Ravnsbjergkirken".

Knap 90 medlemmer deltog i den årlige generalforsamling den 3. marts, hvor Hanne Rasmussen ønskede at træde ud af bestyrelsen. Foreningens suppleant, Helge Gottlieb blev valgt ind i stedet, og ny suppleant blev Kirsten Melsen. Ved det efterfølgende bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig med Ole Linå Jørgensen som formand og Tove Glud Rasmussen som næstformand. De to byttede derved efter Toves ønske plads i bestyrelsen.

Efter generalforsamlingen tog Ole Linå Jørgensen de fremmødte medlemmer med på sporvognstur i Århus omkring 1970.

Sommeren bød på to byvandring. Hvor foreningens medlemmer i tidligere år har måttet trodse kaskader af regnvand under byvandring, lykkedes det i år at finde nogle områder af byen, der kunne byde på strålende solskinsvejr. Den 2. juni førte Carl Bendixen og Tove Glud Rasmussen deltagerne gennem stjerne kvarteret i det gamle Fredensvang, altså vejene med stjernenavne. Ca. 40 medlemmer gjorde deres bedste for at følge med Carl, som øste af sine barndomserindringer fra området.

Hans gode kondition blev grundlagt i barndommen, hvor det kuperede terræn bød på mange kælkebakker. Desværre var der også en god udsigt fra toppen af bakkerne, så efterhånden blev der bygget huse på dem, og så var det sket med at kælke.

En ny byvandring stod på programmet den 18. august, hvor Helge Gottlieb og Ole Linå Jørgensen førte knap 30 deltagere ad Lykkesholms Alle, Ormslevvej og stikvejene imellem. Det var et meget medlevende publikum, som i høj grad supplerede turledernes viden.

Som sædvanligt havde foreningen i samarbejde med Viby lokalhistoriske Samling lavet en mindre fotoudstilling på Rosenvangskolen i forbindelse med dennes sensommermarked den 27. og 28. september. Konkurrencen var hård fra spøgelsestoget i bygningen ved siden af; men udstillingen blev pænt besøgt. Især de fremlagte gamle klassebilleder blev studeret indgående.

Den 9. oktober var aftenerne atter blevet mørke, så vi rykkede inden døre på Lokalcen-ter Viby, hvor ca. 35 af foreningens medlemmer hørte Bente Klercke Rasmussen, som i sit foredrag kom godt rundt om Lars Bjørnbak, hans virke og omgivelsernes reaktion.

Alt i alt har vi haft et år, hvor bestyrelsen i kraft af medlemmernes fremmøde mener og håber at have indfriet forventningerne til et spændende og afvekslende program.

Ole Linå Jørgensen

Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling 2002/2003

At registrere samlingens righoldige materiale er en stor opgave, som foregår på PC i et specielt arkivprogram "Arkibas". Programmet er under udvikling til at blive et windows program, men det bruger stadig det gamle styresystem DOS.

I januar i år begyndte PC'en at gøre knuder, og vi skyndte os at tage back up - troede vi. Det viste sig nemlig at være en fuser, og vores sidste anvendelige back up var fra den 20. august 2001! Det opdagede vi først, da maskinen var bragt i orden igen. Resultatet var, at alt det, der var registreret i næsten 1 1/2 år var pist væk.

Til alt held havde vi udskrifter af alt det, vi havde registreret, og det betyder, at vi ikke skal begynde helt forfra, men det er alligevel noget af et arbejde. Vi synes godt, at vi kan bruge vores tid noget bedre!

Noget af det, vi er begyndt at varme op til, er en udstilling om FDB, der skal holdes i bibliotekssalen i dagene 23. til 26. april 2004. Det er et stort projekt, som både foreningen og samlingen er involveret i.

Der er nedsat en arbejdsgruppe bestående af Tove Glud Rasmussen som repræsentant for både foreningen og samlingen og flere "gamle" FDB-mennesker. Endnu er vi mest på indsamlingsstadiet, idet vi får brug for billeder, mange billeder. Det er især billeder, der viser mennesker i arbejde, vi er interesseret i. Hvis

der er nogen, der har sådanne, vil vi meget gerne låne dem til kopiering.

Når vi holder udstilling, bruger vi aldrig de originale billeder, men får lavet gode fotokopier. Disse er i A4 størrelse med enkelte i A3 størrelse. Alle billeder i A4 størrelse bliver, efter udstillingen er afholdt, indsat i et ringbind, og i samlingens åbningstid har alle således mulighed for at se de billeder, vi har haft udstillet.

Bente Klercke Rasmussen

Samlingen 2002 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen

Antal besøg: 77

Registrerede afleveringer: 33.

Herved indkom bl.a. 8 arkivalier og 156 billeder.

Viby lokalhistoriske Samling, Viby Bibliotek,
Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.

Tlf. 89 40 95 65

e-mail: vibylok@aakb.bib.dk

Åben: Mandage kl. 15.30-17.30 (juli lukket)

Hjemmeside:

<http://www.lokalhistorieaarhus.dk/viby>

Indholdsfortegnelse over tidligere årgange:

1990

- Thøger Rasmussen:* Lidt om Viby-forhold omkring 1906.
Bent Keblovszki: Byggeforeningen "Fremtiden".
Bent Keblovszki: Spredte træk fra Gl. Kongsvang.
Ejlif Salomonsen: Om familien Borchmann og gartnerierne på Lillevej.

1991

- Hanne Marie Rud:* Om kvindeegen og min oldemors erindringer.
Jens Juul: 50 år som beboer i Rosenvang.
Knud Juul: Erindringer fra min drengetid i Rosenvang.
Bjarne Merlitt: Fra hjulspor til villavej - om Vegavej.
Ejlif Salomonsen: Viby Telefoncentral og dens første abonnenter.
Bodil Elling: Litteratur om Viby.

1992

- Tove Glud Rasmussen:* Lærerinde Anna Sørensen.
Jens Juul: Man kan stadig finde bindingsværkshuse på Enghavevej.
Kathrine Jensen: Kathrine Jensen fortæller om sit liv i Viby.
Ejlif Salomonsen: En bondeslægt i Viby.
Vagner Nielsen: Kirkevej i 1920'erne.
Bodil Elling: Litteratur om Viby (Lars Bjørnbak og kirken).

1993

- Aage Bruun Jespersen:* "Billeder" fra min barndom i Viby.
Tove Glud Rasmussen: Historien om et billede.
Jens Juul: Hvornår bliver vi gamle?
Carl Bendixen: Saga om et hus i "Fælleseje".

- Jytte Kristensen:* Et havehus på Junovej.
Ejlif Salomonsen: Flagallé på Kongevej.

1994

- Bernadette Keblovszki:* Erindringer fra Kongsvang.
Tove Glud Rasmussen: Sichar i Viby - Nordens første kvindehjem.
Vagner Nielsen: Barndomserindringer fra Viby.
Bente K. Rasmussen: 4000 læs sten.
Valdemar Petersen: Et kapitel otte hus.
Tove Glud Rasmussen: Gartner M. Jensen, Skovdal.

1995

- Erik Hall:* Besættelsestidens Viby.
Bjarne Merlitt: En husvags erindringer.
Richard Høeg: Alex og Richard - harmonikavirtuoser.
Henning Poulsen: Handelsliv på Kongevej.
Tove Glud Rasmussen: Viby Centret 25 år.
Christian Jensen: Landsbyen, der forsvandt.
Jens Juul/
Tove Glud Rasmussen: Viby Kommune.
Fra Viby Ugeavis: Det sidste sognerådsmøde.
Lillian Enemærke/
Per Yde Rasmussen: Loft, en gammel Vibyslægt.

1996

- Hanne Skærbæk:* Min barndom på Stenkildegaard.
Bjarne Merlitt: Statsbos boligblokke på Neptunvej.
Tove Glud Rasmussen: "Den røde skole".
Aksel Loft: Viby feriekolonis tilblivelse.
Jens Juul: Hotel Viby gennem 60 år.
Else Hørlyck: Pigeliv i 30'erne og 40'erne.
Ejlif Salomonsen: Træk af Viby Folkebiblioteks historie.
Bente K. Rasmussen: Viby Sogns lånebogssamling.

1997

- H. Chr. Johansen:* Chokoladedreng i Kinografen.
Tove Glud Rasmussen m. fl.: I skole i Viby og Rosenvang i 30'erne.
Hans Skov, Moesgård Museum: Nordby - en nedlagt kirkegård fra tidlig middelalder.
Tove Glud Rasmussen: Det talte man om i 1930'erne: Indlemmelse i Århus.
Kai Knudsen: Hvor blev brandsprøtten af?
Tove Glud Rasmussen: Edisonsvej - en gammel villavej.
N. Granild/H.Bjørnb.: Livsfangen på Vidtskue.
Billedserie: FDB i Viby.

1998

- Karl Bock:* En tur på Nordbyvej i 1928.
Ejner Madsen: En arbejdsplads i Kongsvang.
Fra arkivet: Nyt butikshus i "Stenkildeparken".
Ejgil Clausen: Fra mælkedreng til togfører.
Fra arkivet: Politiet spøger.
Tove Glud Rasmussen: Byvandring i Rosenvang og Kongsvang i 1927.
Line Sørensen: FDB's hør-eventyr i Viby.
Bodil Elling: Nybyggerliv i Præstevangen.
Bente K. Rasmussen: Musikpræsten i Viby - Jacob Steenberg.

1999

- Birgit Øskov:* Hørvarefabrikanten på Marselisborg.
Jørgen Bang Clausen: Bombenatten i Viby 3. august 1941.
Tove Glud Rasmussen: Den røde låge 100 år.
Bent Keblowszki: Branden på rammefabrikken.
Bjarne Merlitt: Min barndoms Fredensvang.
Tove Glud Rasmussen: Weekendhytten Dakbjerg 50 år.

2000

- Knud Skøtt Knudsen:* Viby Lommetørklædefabrik og drengår i Viby.

- Tove Glud Rasmussen:* Jazz Club Korovi
Verner Dalsgaard: Viby set gennem en fristil fra 1940'erne.
Preben Kierstejn: Drukneulykker i 1925 har præget generationer.
Ole Linå Jørgensen: Jernbanerne i Viby.

2001

- Børge Hede:* Viby Sygekasse.
Tove Glud Rasmussen: Rosenvang 100 år.
Avisartikel fra 1941: Børnedyrskue i Viby.
Tove Glud Rasmussen: Det var ikke sne.
Jens E. H. Petersen: "Bitten" - et havehus i Rosenvang.
Avisartikel fra 1942: Viby sogn fra 1842-1942.
Bente K. Rasmussen: En kirke bliver til.
Interview: Bagerens Inge.

2002

- Haakon Nederland:* Barndom i Viby.
Helge Gottlieb: Fra Viby Skole til Vestergårdsskolen.
Tove Glud Rasmussen: Spædbørnehjemmet Vibyhus.
Finn Zachariassen: En rædselsnat i Viby - okt. 1944.
Bente K. Rasmussen: Viby Elværk.

Indmeldelse til

Viby
lokálishistoriske
Forening

kan ske til:

Viby Bibliotek,

Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.

eller e-mail:

toveglud@mail1.stofanet.dk

